

SIAMO DI NUOVO INSIEME

Diplomația la grea încercare

Europa nu mai este ce a fost și nici nu va mai fi. Doctrinile s-au topit la vârful politicii. Suntem la o distanță de treisprezece ani și jumătate de la aderarea noastră la Uniunea Europeană, survenită în urma semnării Tratatului de la Lisabona, la data de treisprezece decembrie 2007 și ratificat la întâi ianuarie 2009, perioadă în care am trecut printr-o multitudine de schimbări de tot felul, de la reforme economice, ale sistemului de învățământ, ale justiției prin adoptarea noilor coduri civile și penale, ale sănătății, până la îmbunătățirea infrastructurii rutiere, electrice, de gaze și feroviare, care în continuare mai necesită îmbunătățiri.

Una din problemele economice în fața căreia ne aflăm cu toții nu este aceea că suntem într-o continuă transformare, un fapt normal de altfel, ci se referă la modul și gradul de îndeplinire a unor lucrări la termenele prevăzute în contractele pe care le semnăm cu diferiți anteprenori și furnizori de servicii. Avem nevoie de un mediu economic competitiv. Dacă până în clipa de

față, la nivel național, majoritatea companiilor lucrau în sistem *lohn* pentru marile companii, furnizând numai forță brută de muncă, neavând posibilitatea dezvoltării pe niciun sector de activitate în care dobândeam cunoștințe, iată că acum suntem în situația în care, fiind o țară cu resurse în toate sectoarele de activitate, atât primar, secundar cât și terțiar, putem să ne controlăm cât se poate de bine sistemul, să avem un mediu economic sănătos, cu concurență puternică și cu oameni cu idei care să fie promovați pe competențe, nicidecum pe impostură și corupție sau o voință exagerată, fără o bază educațională solidă.

O altă problemă din punctul personal de vedere o reprezintă faptul că specialiștii sunt din ce în ce mai puțini, mulți tineri preferând calea străinătății și puțini fiind cei care preferă să se mai întoarcă în țară, din cauza nivelului scăzut de trai și limitării perspectivelor de dezvoltare, pe motivul expus anterior. Suntem în continuare un sistem de *lohn*. Obligațiile trec în timp, obișnuința la fel.

Misiunile diplomatice ale României sunt puse la încercări grele într-o lume tot mai dinamică și interconectată, cum am devenit în ultimii ani, politicile noastre în diferite zone ale lumii trebuind să furnizeze personal diplomatic competent pentru a corespunde exigențelor de natură economică.

Bineînțeles, aceste aptitudini și competențe ale diplomaților români trebuie în mod exigent evaluate periodic, în funcție de natura activității desfășurate, iar dinamismul trebuie să fie un atribut al actualei diplomații românești, care în unele locuri este prea statică. Este totodată o grea încercare pentru noi, ca țară, să facem față unei multitudini de amenințări de tot felul, în special din punctul de vedere al securității și siguranței cetățeanului, plecând de la *cyber-security*, până la amenințări hibride cum ar fi amenințările asimetrice, terorismul, armele de distrugere în masă, activitățile ilicite de informații și altele, cum spuneam, într-o lume tot mai efervescentă.

Această perioadă prin care trecem ne-a făcut să realizăm că suntem tot mai dependenți unul de celălalt, iar încrederea pe care o manifestăm trebuie să aibă o justificare rațională.

Fie ca bunul Dumnezeu să ne lumineze drumul pe care îl avem de parcurs!

de Andi-Gabriel Grosaru

Buona festa della Repubblica!

Chiar dacă în această perioadă prim planul este monopolizat de tot ce ține de pandemia de Covid 19, nu trebuie să uităm de alte evenimente care au marcat istoria Europei. La data de 2 iunie 1946, Italia a fost proclamată Republică, în conformitate cu opțiunea exprimată de majoritatea participanților la referendumul cu privire la viitorul monarhiei.

În acest an, se împlinesc 74 de ani de la acel moment de răscruce pentru devenirea țării care a fost și este un aliat de frunte al României în contextul politicii internaționale. Legătura dintre cele două popoare, român și italian, este mai presus de prietenie. Este una de sânge, la propriu pentru membrii minorității italiene de pe aceste meleaguri, astfel că bucuria ne luminează sufletul atunci când rostim: „Auguri, italieni! Buona festa della Repubblica!”

Anche se in questo periodo il primo piano è monopolizzato dalle notizie sul Covid 19, non dobbiamo dimenticare gli altri eventi che hanno segnato la storia dell'Europa. Il 2 giugno del 1946, l'Italia è stata proclamata Repubblica, in conformità con la scelta espressa dalla maggioranza dei partecipanti al referendum sulla futura monarchia.

Quest'anno si festeggiano 74 anni da quel momento cruciale per lo sviluppo del paese, che è stato ed è ancora un alleato principale della Romania, nel contesto politico internazionale. Il legame tra i due popoli, romeno e italiano, va oltre la semplice amicizia. È un legame di sangue, nel senso più autentico per i membri della minoranza italiana di questo paese, e per questo la gioia illumina i nostri cuori quando diciamo «Auguri italiani! Buona festa della Repubblica!»

CÂTEVA GÂNDURI

APRILIE • IUNIE

SIAMO DI NUOVO INSIEME

FONDATA ÎN 2007

NR. 95-96 · SERIE NOUĂ
APRILIE - IUNIE
2020

ISSN 1843-2085

Revistă editată
de Asociația Italianilor din
România - RO.AS.IT.
cu sprijinul financiar al
Guvernului României,
prin Departamentul pentru
Relații Interetnice

Membri fondatori

Mircea Grosaru
Ioana Grosaru

Director

Ioana Grosaru

Senior editor

Modesto Gino Ferrarini

Redactor-șef

Olivia Simion

Redactori

Victor Partan

Mihaela Profiriu Mateescu

Clara Mitola

Antonio Rizzo

Design & producție

squaremedia.ro

Asociația
Italianilor
din România
RO.AS.IT.
asociație cu statut
de utilitate publică

Str. Ion Câmpineanu nr. 3A,
etaj 1, 010031 București
Tel.: +4 0372 772 459
Fax: +4 021 313 3064
ufficio@roasit.ro

www.roasit.ro

ACTUALITATE / ATTUALITÀ

- 04 | COVID 19 - STAREA DE URGENȚĂ!
- 04 | Trăiri și impresii din perioada pandemiei!
- 05 | Proba de rezistență
- 06 | Un saluto a voi tutti e un abbraccio dall'Italia
- 07 | Messaggio di speranza
- 08 | Antropologia al tempo della pandemia
- 12 | Dumitru Prunariu: Spiritul latin își spune cuvântul în colaborarea cu partenerii italieni · Dumitru Prunariu: Lo spirito latino dice la sua nella collaborazione con i partner italiani.
- 17 | Jumătatea plină a paharului am descoperit noi familii de etnici italieni
- 18 | 4 întrebări despre învățământul online în limba maternă italiană

foto: ziarulromanes.ro

CULTURĂ / CULTURA

- 20 | Condiția femeii în antichitatea italică
- 22 | Mormântul lui Leonardo da Vinci
- 23 | Săptămâna limbii italiene în lume, sărbătoare națională pentru etnici
- 24 | Unde ești tu, Țepeș Doamne... în Italia
- 26 | Raffaello Sanzio da Urbino nel 5° centenario della morte - II · Raffaello Sanzio da Urbino la 500 de ani de la moartea sa - II (1483-1520)
- 32 | Aviatorul Ioan Culluri, de la stabloplan la „circuitul oazelor”

foto: deguy.com

SOCIETATE / SOCIETÀ

- 35 | O comoară ascunsă în inimă
- 36 | { Tra parentesi... } · { Între paranteze... }
- 39 | Una strada lunga 2000 anni!
- 42 | Bressanone, orașul străvechi dintre două lumi

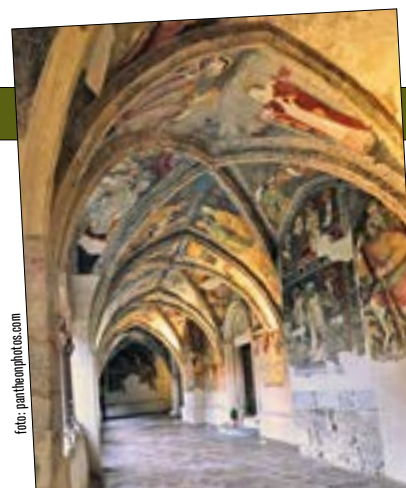

foto: partienphotos.com

Trăiri și impresii din perioada pandemiei!

La început a fost... nedumerire și, poate, acel „lasă că la noi nu se va întâmpla ca în China”!

de
Ioana Grosaru

Poporul nostru, mai non-conformist, a luat-o puțin în glumă, dar nu a durat mult și criza pandemică s-a instalat foarte repede și la noi! A cuprins, în diferite proporții, toată țara. Procentele au depins și de măsura în care oamenii au înțeles să respecte regulile impuse și că acestea sunt stricte și obligatorii pentru toată lumea. În aceste situații nu există discriminare pentru că virusul nu alege pe cine să infecteze! Iar pentru om calea cea mai la îndemână de luptat cu el o reprezintă, înainte de toate, respectarea regulilor de igienă, de distanțare socială, de izolare până la urmă, aceleași pentru toți!

Întâmplarea a făcut să mă găsesc la Suceava când s-a instalat starea de urgență din cauza pandemiei de coronavirus. Orașul cel mai afectat și devenit reper pentru România în această perioadă! De această dată reperul de frumusețe istorică, arhitecturală, naturală, așa cum cunoștea întreaga lume orașul bucovinean, devenea altul.

Albastrul senin voronețian avea să fie înlocuit cu cenușiul unui cer plin de „norii pandemiei”. Și avea să devină „celebru” prin criza de la Spitalul Județean, prin numărul mare de persoane infectate și a celor care au murit de Covid 19.

Și totuși suvenii s-au mobilizat și au sărit în sprijinul autorităților și specialiștilor pentru a se limita „catastrofa”,

așa cum a știut fiecare și după posibilitățile avute la îndemână. Chiar din primele zile, specialiști, profesori, medici s-au implicat în lupta declanșată pentru stăvilirea extinderii virusului și pentru a răspunde diverselor nevoi de urgență apărute! Sunt multe exemplele care pot fi date însă, nu le voi relua pentru că pot fi găsite ușor, de către cei interesați, pe rețelele online sau în presa scrisă în acele zile.

Am rămas la Suceava și am respectat regulile carantinei! Dincolo de toate neplăcerile restricțiilor severe, impuse de Starea de Urgență, părerea mea este că a fost perioada cea mai activă din punct de vedere al treburilor domestice, cu un program de viață mult mai ordonat. Consider, însă, că ce ne-a făcut să nu ne simțim singuri, ocupându-ne și mult timp totodată, a fost comunicarea: cu prieteni, cu membrii asociației și cu vechi cunoștințe, pe care nu le-am văzut de foarte mulți ani. Rețelele de socializare online au fost solicitate la maxim în aceste zile de izolare.

Din fericire, veștile pe care le-am primit din țară de la membrii din diferite comunități, au fost bune și veți constata cum au suportat și cum s-au descurcat la ei acasă, câțiva dintre aceștia.

Interesante sunt impresiile și părerile primite nu numai din țară cât și din Italia și vi le împărtășim în paginile care urmează.

Proba de rezistență

de

Doina și Ionel
Gheorghiu, Galați

Au trecut mai bine de două luni de când suntem supuși la o adevărată probă de rezistență, atât fizică, cât mai ales psihică, pentru supraviețuirea fiecăruia dintre noi. În această situație atipică – cum se spune – pentru existența noastră am fost nevoiți să ne „înarmăm” organismul,

mintea și sufletul la atacul virușilor ce ne amenințau viața. S-au ivit, și încă mai persistă, tot felul de viruși legați între ei: cel mai periculos era și este noul coronavirus, de la care apoi s-au instalat astenia, claustrofobia, imobilitatea, lăncezeala, lipsa de comunicare, incapacitatea volițională, dezorientarea, confuzia și un comportament inamical, neplăcut atât pentru noi, cât și pentru apropiații noștri de fiecare zi.

Aflându-ne doi în casă, ne-am mobilizat apelând la cunoscutele „arme din dotare”, ajutoare ale noastre din momentele de restriște: lecturile plăcute, însuflarea memoriei retrospective către închipuirea clipelor plăcute ale trecutului personal sau comun, în sensul forțării contemplației interioare, lucru care uneori ne-a și reușit.

Mai apoi, ne-am împărtășit unul altuia impresiile reținute

într-un efort care, credem, ne-a reconfortat pe moment. Aceste experiențe, însă, nu au fost suficiente și, atunci, am apelat la exercițiul nostru dintotdeauna, la „prieteni de suflet”: lectura sensibilă și însuflețitoare, aceea practică din frageda copilărie, îmbogățită acum și de imagini virtuale dintre acelea ce reușesc să copleșescă inima, mintea și sufletul, atunci când sunt alese cu înțelepciune.

Deci, am putut observa că se pot înfrânge decepția, deziluziile, depresia... Dar, tot părea că nu era îndeajuns...

Oare epuizasem toate „munițiile” și urma să ne predăm? Nu mai găseam niciun sprijin în lupta noastră? Ba da, ne-am amintit deodată de arma cea mai puternică: rugăciunea! Așadar, pentru a ne impulsiona, am apelat și la toate mijloacele audio-video pe care le aveam la îndemână. Și, într-adevăr, ne-au folosit: am putut urmări, astfel, o varietate de slujbe religioase transmise în română și italiană, adorații, rozarii, contemplații, predici sacerdotale și meditații teologale, toate legate de acest Sfânt Timp Pascal.

Încurajatoare au fost și aparițiile în media ale Sfântului Părinte Papa și ale altor înalți prelați, precum și prezența plină de demnitate a unor cunoscute personalități ale vieții cotidiene, care ne-au convins cu argumente să reflectăm judicios asupra acestor momente de grea încercare, prin care trece toată omenirea. La rândul nostru, am căutat să-i încurajăm pe cei dragi, fapt care a determinat autostăpânirea propriilor porniri alarmiste.

Și, acum, cu speranță în Dumnezeu și cu încredere, mergem înainte!

Un saluto a voi tutti e un **abbraccio** dall'Italia

Salve amici/e di Romania,
Sono grata a Ioana Grosaru per
l'invito a scrivere qualche riga
per la vostra rivista.

Che dire, sono tempi brutti.
Con i media si sanno in tempo
reale tutte le notizie su questo
virus malefico che ha invaso
tutto il mondo. Avevamo pro-
getti in corso... con mio marito
saremmo tornati in Romania
per fare qualcosa insieme e ritro-
vare quelli che, oramai, erano
diventati amici. Al mio paese,
Loano, avrei ospitato Miruna, la
ragazza che ha vinto, a Tulcea,
il concorso di scrittura con un
tema sull'Italia. Avevo già quasi
concluso per una piccola tournée
di un gruppo di giovani ballerini
di danze tradizionali romene...
ma il destino ha deciso per noi.
L'importante adesso è uscire
da questa emergenza che ha
messo tutto e tutti sottosopra.
Le persone si sono dovute adat-
tare sia col lavoro (da casa) con
i bambini senza scuole, con gli
anziani impauriti, data l'età, ed
anche coi problemi economici.

Il nostro governo fa molte
promesse d'aiuti, ma finora non
ci sono stati. La sanità regge,
si danno da fare e anche nella
zona più rossa (Lombardia) i
casi stanno diminuendo. Hanno
dato un po' di libertà, riaperto
qualche esercizio, spostarsi in
auto... ma sempre mantenendo
distanze e mascherina. I più
indisciplinati sono i giovani,
dovrebbero prendere più seria-
mente la cosa, non è facile ma
si devono impegnare. Il male-
fico virus è là, dietro l'angolo e
aspetta per assalirci di nuovo.

Abbiamo cambiato abi-
tudini e stile di vita, abbiamo
riscoperto cose dimenticate
presi come eravamo a correre
a destra e sinistra. Mie amiche
hanno ripreso a fare pasta,

gnocchi, ravioli in casa come
facevano le nonne. Qualcuno a
fare lavoretti di ristrutturazione
in casa o coltivare l'orto. Il mio
fioraio dice che adesso vende
meno fiori ma più sementi
piantine di verdura da trapian-
tare. Io scrivo filastrocche per
mie amiche maestre di scuola
materna che poi loro ci mettono
sopra musicchetta e immagini e
intrattengono i piccoli a casa.

di
Piera Alba Merlo

foto: europalliera.org

Penso sia così anche da
voi in Romania, mio nonno
diceva sempre: «Tutto il mondo
è paese». Quando sono stata in
Romania (un mese col camper
più una settimana ospite a Tulcea
all'Europolis) ho conosciuto
persone che sono rimaste nel
mio ricordo. Vasile, che stava
costruendo una chiesa di legno,
una coppia di Blaj che ci ha
dato cipolle, noci, marmellata,
una vecchietta, al Monastero
di Putna, che mi ha regalato
un cestello di lamponi, Stefan
che ci ha dato ospitalità nel
suo giardino per la notte e, al
mattino, ha portato caffè e pane
col miele... Avvicinarsi così alle
persone, con semplicità, è un
vero regalo della vita.

Adesso stiamo in guardia,
non abbandoniamo la speranza
e siamo sereni... e poi ripren-
deremo i rapporti interrotti. Un
saluto a voi tutti e un abbraccio
dall'Italia, da me e da mio
marito Felice.

Messaggio di **speranza**

di
Roberta Tassinari

Vorrei dedicare un messaggio d'amore e speranza a tutti gli italiani, abbiate speranza e continuate ad amare costantemente, più forte e con più ardore di prima, perché ora è il momento di mostrare il nostro vero valore.

L'anno 2020 finora non è stato uno dei migliori, ma ci ha insegnato tanto e noi abbiamo imparato molto e continueremo a farlo ogni giorno che passa. Adesso realizziamo quanto sia importante il diritto alla vita, l'importanza di amare al tempo giusto, mentre ciò che prima consideravamo insignificante, ora è prezioso come oro. Ridete, giocate, non smettete di godervi ogni attimo passato insieme alle persone care, ricordate e commemorare i momenti felici, onorate il passato e la vita.

Fate sì che la vita abbia un nuovo senso, osservatela con occhi diversi, apprezzatela, siate sorpresi di ogni piccolo miracolo ed essere vivente che ci sia, lasciate da parte la monotonia e non date per scontato il passare degli anni. Dopo questo momento buio avremo il tempo di fare tutto ciò che desideravamo fare. Ora, senza rimpianti ed esitazioni, avremo più possibilità per ringraziare madre natura, gioiremo di più, vedremo che in realtà la vita è meravigliosa, come se fosse avvolta da un'aura di mistero, grazia, infinità e speranza. I nostri cari rimarranno nella memoria di ciascuno e saranno ricordati per sempre, abbracceremo con malinconia i nostri nonni, genitori, sorelle, fratelli e amici, con la certezza di amarli davvero una seconda volta. Certe volte abbracci e baci sono dati per scontati, perché considerati gesti comuni, facili,

semplici e normali, ma non comprendiamo che, in quella piccola grande semplicità, possiamo trovare un'infinità pura e innocente d'amore, un universo unico di gratitudine, immerso in una sensazione di calore insostituibile.

Rallegratevi per ogni cosa minuziosa, del vento che soffia, della luce del sole, delle stelle che brillano anche nei momenti più cupi come noi, che troviamo sempre la forza e la volontà di rinascere. Rialziamoci come abbiamo fatto innumerevoli volte finora, e lo faremo ancora e ancora senza mai esitare, per rinascere dalle nostre ceneri e sbocciare come un fiore raro e prezioso nei momenti più bui e difficili delle nostre vite. Anche le notti più tristi finiranno e alla fine il sole e la speranza si rialzeranno.

Amate e innamoratevi della vita, perché senza amore tutto è morto. Il 2020 è un anno di lezioni, insegnamenti e comprensione, impariamo a rispettare, a gioire e amare di nuovo come se fossimo rinati, impariamo a camminare nell'universo della vita, del mondo e dello spazio dove si cade molte volte, ma ugualmente ci si rialza.

Personalmente, quando tutto finirà andrò ad abbracciare anche i pali della luce. Ricordate che i nostri nonni per salvarci sono andati in guerra, noi invece siamo pregati di stare in casa, insieme ai nostri cari.

Rialzati Italia, più bella e più forte che mai, facciamo vedere quanto siamo resilienti, non arrendiamoci.

COVID 19 - STARE A DUE BRACCIAI

Antropologia al tempo della **pandemia**

Mi ritengo un italiano «ragionevolmente pessimista». L'espressione non è un ossimoro, ma semmai il preambolo del realismo; al contrario del «ragionevolmente ottimista», che giustamente vede le opportunità di uno scenario senza tuttavia valutare le minacce e le debolezze insite in quello stesso scenario. Mentre un ragionevolmente pessimista come me – o realista, se preferite – non esclude gli eventuali aspetti positivi, stemperando il pessimismo con quel «ragionevolmente», invece dall'orizzonte del ragionevolmente ottimista sono del tutto assenti gli elementi negativi, caricando semanticamente l'espressione tutta dal lato del «bello con ampie schiarite», come in un bollettino meteo. Ma si sa: per il ragionevolmente pessimista è sempre coercitivo il concetto che il diavolo si nasconde nei dettagli. Dettagli che, ovviamente, sono sconosciuti al ragionevolmente ottimista.

Mă consider un italian „rezonabil pesimist”. Expresia nu este un oximoron, ci mai degrabă preambulul realismului; în schimb, pe de altă parte, „rezonabilul pesimist” este opusul „rezonabilului optimist”, care vede, pe bună dreptate, oportunitățile unui scenariu, fără să evalueze, totuși, amenințările și slăbiciunile inerente ale aceluiași scenariu. În timp ce un rezonabil pesimist, ca mine, sau realist, dacă preferați, nu exclude eventualele aspecte pozitive, reducând intensitatea termenului „pesimist” prin acel „rezonabil”, din punctul de vedere al rezonabilului optimist lipsesc cu desăvârșire elementele negative, încărcând totalmente exprimarea sa, din punct de vedere semantic, cu lucruri „frumoase, cu străluciri ample”, ca într-un buletin meteorologic. Dar se știe: pentru rezonabilul pesimist este întotdeauna coercitiv conceptul conform căruia diavolul se ascunde în detalii. Detalii care, desigur, sunt necunoscute pentru rezonabilul optimist.

Da qualche settimana – diciamo a cavallo di Pasqua – si è esaurita ormai la retorica di frasi fatte come «ce la faremo» e «andrà tutto bene» e non voglio dire dei canti corali dai balconi, canti che siano il *Fratelli d'Italia* o il *Bella ciao*, come se *O sole mio*, chissà perché, potesse sfigurare fra questi. Io l'ho trovata un'inutile solita sceneggiata in stile «Lasciatemi cantare, con la chitarra in mano, io sono un italiano, un italiano vero»: canzone, quest'ultima, che odio visceralmente. Anche per questo al ragionevole pessimista sorgono spontanee le domande: a chi dice «ce la faremo» ci sarebbe da chiedere: ma a far cosa? e come? E «andrà tutto bene» diventa persino una frase surreale: ce la faremo come se nulla fosse successo, e anzi andrà tutto meglio di prima? Sappiamo che non è così. In Italia, mentre scrivo, siamo a circa 32.000 morti per coronavirus, e se è vero, come è vero, che con il SARS-CoV-2 (questo il nome scientifico) dovremo convivere ancora a lungo, e che, nella più ottimistica delle previsioni, occorrerà un anno per avere un vaccino (secondo altri circa due anni, essendo poi altro discorso quello

De câteva săptămâni încoace, cam de la Paște, s-a terminat, în sfârșit, retorica unor fraze de genul „vom reuși” și „totul va fi bine”, nu vreau să mai zic și de cei de la balcoane care cântă cântece precum *Fratelli d'Italia* (imnul Italiei) sau *Bella ciao* (cântec patriotic italian), ca și cum *O sole mio*, cine știe din care motiv, ar fi putut să sune fals printre acestea. Mie mi s-a părut un scenariu inutil, dar caracteristic, în stilul „Lasciatemi cantare, con la chitarra in mano, io sono un italiano, un italiano vero”: cântec, aceasta din urmă, pentru care simt o ură viscerală.

Și din acest motiv rezonabilului pesimist îi vin spontan mai multe întrebări: cei care spun „vom reuși” ar trebui să fie întrebați: să facem ce? și cum? Și „totul va fi bine” devine chiar o frază suprarrealistă: vom depăși momentul ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, ba, mai mult, totul va fi mai bine decât înainte? Știm că nu este așa. În Italia, în timp ce scriu, am ajuns la un număr de circa 32.000 de morți de coronavirus și, dacă este adevărat, și chiar este adevărat, va trebui să trăim o lungă perioadă de timp împreună cu

di

Antonio Rizzo

antonio.rizzo08@gmail.com

traducere

Mariana Voicu

colaj foto

Antonio Rizzo

di produrre enormi quantità e somministrarlo a milioni di persone), quell'*andrà tutto bene* diventa una battuta, più che un segnale di speranza.

In Italia, dicevo, siamo a poco meno di 32.000 morti, senza dimenticare i 180 morti fra personale medico e paramedico. E siccome si temono ancora nuovi focolai di infezione se non addirittura una ripresa pandemica in autunno, con ragionevole pessimismo possiamo dire che veleggeremo verso i 33.000 morti, se non di più. Perché così sono fatte le grandi epidemie. Ma il virus ha portato con sé altri sconvolgimenti di carattere antropologico-culturale. Non metto in conto quello che è accaduto (e accade) in Italia (solo in Italia?), dove nella classe politica sono

SARS-CoV-2 (questa è il nome scientifico del virus) e, in conformità con la più ottimistica delle previsioni, va dura un anno fino a quando avremo un vaccino (altre previsioni prevedono che ci vorranno due anni, dopo di che ci sarà un'altra problema, quello di produrre quantità sufficienti di vaccino e di somministrarlo a milioni di persone). Allora, quel *total va fi bine* diventa una battuta, più che un segnale di speranza.

Dopo ciò che dicevo, in Italia, abbiamo circa 32.000 morti, ma non parliamo più dei 180 decessi del personale medico e paramedico. E, con l'esistenza ancora di una certa paura che si possano verificare nuove foci di infezione, se non addirittura una ripresa pandemica in autunno, con un ragionevole pessimismo possiamo dire che ci avviciniamo ai 33.000 morti, se non di più. Perché così sono fatte le grandi epidemie. Ma il virus ha portato con sé altri sconvolgimenti di carattere antropologico-culturale. Non metto in conto quello che è accaduto (e accade) in Italia (solo in Italia?), dove nella classe politica sono

entrati in crisi valori come autorità, autorevolezza, leadership, semplicità delle comunicazioni, mettendo sostanzialmente a nudo una vera e propria «paura di scegliere o decidere», quando non addirittura di assumersi le responsabilità dei ruoli propri dei presunti decisori. Voglio pertanto restare sul piano antropologico-culturale, senza sfiorare se non accidentalmente altri domini.

Tante cose cambieranno, e non sempre nel giusto verso di civiltà e altruismo. Non voglio citare i molti che continueranno a ostentare la loro faccia senza mascherina, ritenendosi modelli di bellezza; o quelli che tossiranno senza coprirsi la bocca, o starnutiranno rumorosamente non facendolo nella piega del loro gomito. E non voglio neppure parlare di coloro che si sofferanno il naso per strada, premendo il pollice prima su una narice e poi sull'altra, con generosa deiezione di muco; o di coloro che andranno scattando gioiosamente e, come estrema manifestazione di orgoglio, lasceranno poi sul marciapiede il prodotto di tale raffinata pulizia bronchiale (perché pur sempre di pulizia si tratta, che diamine). Ne vedo ogni giorno, ma questa è più antropologia etnica, e non antropologia culturale.

Cambieranno però sicuramente quei gomitoli di relazioni che ci contrassegnano come individui sociali: nessun contatto ravvicinato, niente toccamenti di simpatia per stabilire una forma di comunicazione non verbale. Basta con gli abbracci o i baci di affetto e di saluto. Si raffredderanno pertanto i rapporti fra persone che un tempo furono anche molto vicine. Appunto: quei gomitoli relazionali si sfilaceranno in grovigli confusi. Dove forse germineranno lentamente anche i sottili fili della diffidenza. L'intreccio degli sguardi, a volte complici, a volte pieni di sottintesi, andrà fuori fuoco, perché obbligato a più di un metro di distanza interpersonale. E a proposito di metri, abbiamo già applicato un rimodellamento degli spazi, con l'adozione di nuovi simboli che hanno scavalcato i tanto abusati emoticon dei nostri contatti social (che poi sarebbero contatti su reti sociali, se vogliamo riappropriarci del nostro italiano). «Stai qui. Fermati qui. Non oltrepassare questa linea. Circola in questa direzione. Entrare uno alla volta. Aspettare fuori dalla porta» sono i nuovi codici comunicativi delle modalità sociali di movimento.

Ma l'aspetto antropologico più ghiotto per un sociologo quale io sono (Blahh, penserà qualcuno), è la mutazione del linguaggio: mutazione, proprio come un virus linguistico dal quale siamo però infettati già da tempo. Nel nostro tipico vocabolario «italiese» abbiamo accolto parole inglesi usate a sproposito, e delle quali o non si conosce il significato vero, o le si pronuncia spocchiosamente per darsi un tono di modernismo o, nel peggiore dei casi, non significano nulla per persone più semplici e di scarsi studi, generando così il contrario di quello che vorrebbero trasmettere: disinformazione al posto di informazione. Una neo-lingua, perché «L'anglismo inutile non è solo goffo. Rende la comprensione più ostica, soprattutto per chi, oggi, ha necessità di maggiore

Molte lucruri se vor schimba și nu întotdeauna în sensul bun al civilizației și altruismului. Nu vreau să-i menționez pe cei mulți care vor continua să-și arate fața fără mască, considerându-se modele de frumusețe; sau pe cei care vor tuși, fără să-și acopere gura, sau vor strănuta cu zgomot, fără să își acopere gura cu cotul. Și nu vreau să vorbesc nici despre cei care își vor sufla nasul pe stradă, apăsându-și mai întâi degetul mare pe o nară și apoi pe cealaltă, cu o dejecție generoasă de mucus; sau cei care își vor elibera bronhiile cu bucurie și, ca o manifestare extremă de mândrie, vor lăsa apoi pe trotuar produsul acestei curățări bronșice rafinate (pentru că despre curățenie e vorba, ce naiba). Văd în fiecare zi aceste lucruri, dar aceasta este mai mult antropologie etnică, nu antropologie culturală.

Dar, cu siguranță că se vor schimba acele relații înșelătoare care ne disting ca indivizi sociali: fără niciun contact strâns, fără atingeri de simpatie pentru a stabili o formă de comunicare non-verbală. Gata cu îmbrățișările sau sărutările de afecțiune și salut. Relațiile dintre oameni care erau cândva foarte strânse se vor răci și ele. Exact: acele înșelătorii relaționale se vor destrăma în idei confuze. Unde poate chiar și firele subtile de neîncredere vor germina încet. Încrucișarea privirilor, uneori complice, uneori pline de subînțelesuri, va dispărea, pentru că suntem obligați să păstrăm distanța de un metru. Și apropo de metri, am început deja o remodelare a spațiilor, cu adoptarea de noi simboluri care au înlocuit emoticoanele de care au abuzat mult contactele noastre sociale (mă refer la contactele de pe rețelele de socializare, dacă vrem să ne apropiem din nou de limba noastră italiană). „Rămâi aici. Oprește-te aici. Nu trece peste această linie. Circulă în această direcție. Se intră unul câte unul. Așteptați în fața ușii” sunt noile coduri comunicative ale modalităților sociale de mișcare.

Dar cel mai sclipitor aspect antropologic pentru un sociolog ca mine (Bleahh, se va gândi careva), este mutația limbajului: mutația, la fel ca un virus lingvistic de care am fost deja infectați de multă vreme. În vocabularul nostru tipic „italiese” (italiano-englezesc) am preluat cuvinte din limba engleză folosite inoportun și al căror adevărat sens este necunoscut sau care sunt pronunțate cu îngâmfare pentru a da un ton de modernism sau, în cel mai rău caz, nu înseamnă nimic pentru oamenii mai simpli și fără studii, generând astfel contrariul a ceea ce și-ar dori ele să transmită: dezinformarea în locul informării. O limbă nouă, pentru că „Englezismul inutil nu este doar stângaci. Acesta îngreunează înțelegerea, mai ales astăzi, pentru cei care au nevoie de o protecție mai mare. Gândiți-vă la o persoană în vârstă care trăiește singură, nu știe limba engleză și nu stă pe web: este vulnerabilă din punct de vedere fiziologic, psihologic și tehnologic. Să nu vorbim și despre vocabular. Este posibil – de fapt, probabil – ca acea persoană să nu cunoască sensul anumitor expresii și să nu aibă nici dorința, nici posibilitatea de a se informa.” (Beppe Severgnini, *Corriere della Sera*)

protezione. Pensate a una persona anziana, che vive sola, non conosce l'inglese e non bazzica sul web: è fisiologicamente, psicologicamente e tecnologicamente vulnerabile. Non aggiungiamoci anche il vocabolario. È possibile — anzi, probabile — che quella persona non conosca il significato di certe espressioni, e non abbia né la voglia né la possibilità di informarsi.» (Beppe Severgnini, *Corriere della Sera*)

Cominciamo dal *dispenser*, che significa il semplice distributore, di disinfettante o altro. E che dire delle *droplets*, ossia quelle goccioline nebulizzate di saliva che si propagano davanti a noi quando starnutiamo o tossiamo? Goccioline, appunto. Scuole chiuse — purtroppo? Allora interviene l'*e-learning*, che poi sarebbe la scuola a distanza o, se si preferisce, scuola telematica. Ma ce n'è anche per i genitori, costretti a lavorare in *smart working*; espressione completamente inventata che letteralmente significa «lavoro intelligente»: lasciando intendere forse che chi lavora fisicamente in ufficio fa un lavoro cretino? Infatti gli inglesi dicono *working from home*, con buona pace di quelli che difendono l'uso dell'inglese perché — affermano — più sintetico: tre parole, come il nostro lavoro da casa o lavoro a distanza. Ma la perla linguistica secondo me è il *lockdown*: molto «figo» pronunciarlo — per chi sa cosa significhi, perché *lockdown* ha efficaci equivalenti italiani: blocco, chiusura, isolamento (a scelta, e secondo la propria sensibilità o nevrosi). Ci è venuto appetito e non abbiamo voglia di cucinare? Abbiamo a disposizione il *food delivery*, sotto cui si nasconde la vecchia, buona consegna a domicilio o a casa, che oltretutto comunica più senso di famiglia, col dolce suono della parola «casa».

Per non parlare della cultura, quella in senso largo. A teatro ci si siederà una poltrona sì e l'altra no? Chissà. E se gli spettatori dovranno portare la mascherina, nell'orchestra la dovranno indossare solo gli orchestrali che non suonano strumenti a fiato, dal momento che per esibirsi con questi ultimi la bocca è indispensabile? Chissà. E a che distanza dovranno sedere quegli stessi orchestrali che — per necessità anche acustiche e di conduzione da parte del direttore — sono abbastanza vicini fra di loro, e non oltre quell'un metro che è imposto? Chissà. E le esposizioni di pittori? E le conferenze divulgative? E i dibattiti culturali?

No. Antropologicamente saremo diversi. Ce la faremo (forse), ma faticosamente, seguendo strade, stili di vita, comportamenti, abitudini, che dovremo imparare o reimpostare, con umiltà e rispetto per gli altri. E non è detto che andrà tutto bene.

Să începem cu cuvântul *dispenser*, care înseamnă un simplu distribuitor pentru dezinfectant sau altceva. Și ce să zicem de *droplets*, adică acele picături de salivă pulverizate care se răspândesc în fața noastră atunci când strănutăm sau tușim? Picături, exact.

Școlile sunt închise — din păcate? Atunci intervine *e-learning*-ul, care înseamnă, de fapt, școala la distanță sau, dacă preferați, școala online. Dar există noțiuni similare și pentru părinții obligați să muncească în stil *smart working*; expresie complet inventată care înseamnă literalmente „muncă inteligentă”: lăsând, probabil, să se subînțeleagă că cei care lucrează fizic la birou fac o muncă imbecilă? De fapt, britanicii spun *working from home* (lucratul de acasă), cu toată îngăduința față de cei care apără folosirea limbii engleze, pentru că, afirmă ei, este mai concisă: trei cuvinte, așa cum spunem și noi *lavoro da casa* (muncă de acasă) sau *lavoro a distanza* (muncă la distanță). Însă, perla lingvistică, după părerea mea, este cuvântul *lockdown* (blocare): e foarte „sic” să-l pronunți — pentru cei care știu ce înseamnă, pentru că *lockdown* are echivalente foarte bune în limba italiană: *blocco* (blocare), *chiusura* (închidere), *isolamento* (izolare) — la alegere și în funcție de sensibilitatea sau nevroza cuiva. Ne este foame și nu vrem să gătim? Avem la dispoziție *food delivery* (livrare de mâncare), sub care se ascunde perfectul și vechiul nume de *consegna a domicilio*, livrarea la domiciliu sau acasă, ceea ce dă în plus un sens familial, prin sunetul dulce al cuvântului „acasă”.

Să nu mai vorbim de cultură, în sensul larg al cuvântului. La teatru vom ocupa un scaun da și unul nu? Cine știe. Și dacă spectatorii vor trebui să poarte mască, în orchestră vor trebui să o poarte doar instrumentiștii care nu folosesc instrumente de suflat, deoarece, pentru a fi în orchestră, pentru aceștia din urmă, gura este indispensabilă pentru a cânta? Cine știe. Și la ce distanță vor trebui să stea acești instrumentiști care, din cauza necesităților acustice și ale dirijorului pentru a-și putea îndeplini menirea, stau suficient de aproape unul de celălalt și nu la un metru așa cum este acum obligatoriu? Cine știe. Și expozițiile pictorilor? Dar conferințele divulgative? Cum rămâne cu dezbaterile culturale?

Nu. Din punct de vedere antropologic vom fi diferiți. Vom depăși momentul (poate), dar cu greutate, urmând căi, stiluri de viață, comportamente, obiceiuri, pe care va trebui să le învățăm sau să le reelaborăm, cu umilință și respect față de ceilalți. Și nu e sigur că totul va fi bine.

Antropologia în timpul pandemiei

Dumitru Prunariu:

Spiritul latin își spune cuvântul în colaborarea cu partenerii italieni

La 39 de ani de la experiența extraordinară, Dumitru Prunariu, primul român care a zburat în spațiul cosmic, ne-a vorbit despre relațiile strânse pe care le are cu astronauții italieni și despre ce reprezintă Italia, ca țară, pentru domnia sa. Vă invităm să citiți interviul pentru a afla și care erau gândurile „copilului Dumitru Prunariu”, dar și în ce an vor mai pune oamenii piciorul pe Lună, într-o misiune în care se va înregistra o premieră.

de
Victor Partan

traducere
Clara Mitola

foto
facebook.com/
dorin52

39 anni dopo la straordinaria esperienza, Dumitru Prunariu, il primo romeno a volare nello spazio cosmico, ci ha raccontato dei rapporti stretti che intrattiene con gli astronauti italiani e di cosa rappresenti per lui l'Italia come paese. V'invitiamo a leggere l'intervista per scoprire quali fossero i pensieri del «bambino Dumitru Prunariu» ma anche in quale anno l'uomo rimetterà piede sulla Luna, con una missione in cui si registrerà qualcosa di inedito.

Copil fiind, ce le răspundeai celor care vă adresau clasică întrebare: „ce vrei să te faci când vei fi mare?”

Când eram mic de tot, eram impresionat de mașini. Erau singurele vehicule pe care le vedeam pe stradă și, la început, pe la 4-5 ani, mă gândeam să mă fac șofer. După aceea, am descoperit, citind tot felul de cărți, corăbiile. Ce-ar fi să mă fac marinar, e totuși mai interesant, călătorești mult. Până când, uitându-mă în sus, am văzut multe avioane și am început să îmi pun întrebarea: totuși, aparatele acelea cum zboară? Deja, când am intrat la școală, ideea era să mă fac aviator. Ideea aceasta nu m-a mai părăsit, dar încet-încet am vrut nu numai să zbor, ci și să construiesc. Așa am ajuns să urmez cursurile Facultății de Inginerie Aerospațială.

Așadar, încă de mic v-ați dat seama că pasiunea pentru zbor poate deveni ceva serios...

Da, oricum eram preocupat de tot ce era tehnic și eram impresionat de tot felul de realizări tehnice, așa că am urmat un curs, „De la simplu la compus”, pe linia tehnicii, iar tehnica m-a dus în aer.

Ce anume a reprezentat cea mai puternică motivație în timpul probelor pentru selecția în programul Intercosmos?

E greu de spus, pentru că în momentul în care am participat la probele pentru selecția în programul Intercosmos eu eram deja inginer de aviație, lucram la întreprinderea Aeronautică Brașov, eram căsătorit, aveam un copil... Eram

Da bambino, cosa rispondeva a chi le rivolgeva la classica domanda: «Cosa vuoi fare da grande?»

Quando ero molto piccolo, mi piacevano le automobili. Erano gli unici veicoli che vedevo per strada e all'inizio, intorno ai 4 o 5 anni, pensavo di diventare autista. Dopo di che, leggendo diversi libri, ho scoperto l'esistenza delle navi e che diventare marinaio, sarebbe stato comunque interessante, si viaggiava molto. Fino a quando, guardando in alto, ho visto molti aerei e ho iniziato a domandarmi: ma quelle macchine come possono volare? Quando ho iniziato la scuola, avevo già in testa l'idea di diventare pilota. Quest'idea non mi ha abbandonato ma, man mano, oltre a volare, volevo anche costruire. Così sono arrivato a seguire i corsi alla Facoltà d'Ingegneria Aerospaziale.

Perciò, fin da bambino si è reso conto che la passione per il volo poteva diventare una cosa seria...

Sì. Ad ogni modo m'interessava tutto ciò che era tecnico e restavo stupito da ogni tipo di realizzazione tecnica, perciò ho seguito un corso, «Dal semplice al composto», di natura tecnica e la tecnica mi ha portato in aria.

Qual è stata la motivazione più forte durante le prove per la selezione nel programma Intercosmos?

È difficile dirlo, perché nel momento in cui ho partecipato alle prove per la selezione del programma Intercosmos, ero già ingegnere aeronautico, lavoravo per la compagnia Aeronautica

INTERVIEW

APRILIE • IUNIE

într-un fel mulțumit cu ceea ce aveam, dar dorința de inedit, dorința de a participa la ceva nou, m-a făcut să ridic mâna ca să fiu voluntar pentru a participa și la o selecție pentru zborul cosmic. Încet-încet am descoperit ce reprezintă cosmosul, cât de interesant este și am făcut o pasiune din acest domeniu. Desigur, implică tot zbor, dar la un alt nivel și cu alte mijloace.

Cât timp ați locuit în orașul spațial, sau în timpul antrenamentelor dure, a apărut vreodată o îndoială, v-a trecut prin gând să renunțați la misiune?

Nu mi-a trecut prin gând să renunț, din contră, am avut ambiția să fiu tot mai bun și să mă perfecționez. Este adevărat, antrenamentele par grele, dar desfășurate progresiv, plecând de la simplu la compus, ajungi să le faci față. Și noi, când am ajuns în orașelul cosmonauților și vedeam ce tip de pregătire au cosmonauții ruși ne gândeam: „Uau, noi nu o să ajungem niciodată acolo!”. Dar încet-încet, progresiv, am ajuns să facem același lucru pe care îl făceau și ei și, în final, să ni se pară normal. Deja pentru noi nu mai era ceva deosebit. Era munca de zi cu zi, antrenamentul de zi cu zi pe care îl parcurgeam cu interes, cu plăcere. Aveam cam opt ore pe zi activitate.

Cât de importantă considerați că este cultura în devenirea unui om de știință?

Cultura este mai importantă din mai multe puncte de vedere. Mă refer concret la unul dintre ele, în care cultura a reprezentat un atu pentru noi, cei care ne pregăteam pentru spațiul cosmic. Am trăit în orașelul stelar într-un mediu multinațional. Eram candidați cosmonauți din mai multe țări și nu numai țări socialiste, veniseră și francezii în pregătire la un moment dat.

Nivelul de pregătire general al fiecăruia dintre noi era înalt, iar în momentul în care am început să interacționăm ne-am pus în valoare și cunoștințele despre istoria și cultura fiecărei țări în parte. În acest context, elementul cultural a fost un element de legătură între noi, un element de apreciere reciprocă. Cultura duce la o mai bună înțelegere, duce la cooperare, colaborare și consider că acest element nu trebuie să lipsească din nicio colaborare, mai ales internațională.

di Brașov, ero sposato, aveva un bambino... In un certo senso, ero soddisfatto di ciò che avevo, anche se il desiderio di qualcosa d'inedito, di partecipare a qualcosa di nuovo mi ha spinto ad alzare la mano come volontario e a partecipare anche a una selezione per volare nello spazio. Pian piano ho scoperto cosa rappresentasse il cosmo, quanto fosse interessante, ed è diventato una mia grande passione. Certamente comprende il volo, ma a un livello differente e con altri mezzi.

Durante la sua permanenza nella città spaziale, o durante i duri allenamenti, ha mai avuto qualche dubbio, le è passato per la testa di rinunciare alla missione?

Non ho pensato di rinunciare, al contrario, ambivo a crescere e a perfezionarmi. È vero, gli allenamenti erano duri ma, facendoli in modo progressivo, dal semplice al composto, riuscivi a gestirli. Anche noi, quando siamo arrivati nella città degli astronauti e abbiamo osservato il livello di preparazione dei cosmonauti russi, abbiamo pensato: «Non diventeremo mai così!». Ma, pian piano, progressivamente, siamo riusciti a fare le stesse cose che facevano loro e alla fine, ci sembrava anche normale. Per noi non era più qualcosa di speciale. Era il lavoro quotidiano, l'addestramento di ogni giorno che praticavamo con interesse, con piacere. Avevamo otto ore al giorno di attività.

Quanto crede che conti la cultura per diventare un uomo di scienza?

La cultura è la cosa più importante, da diversi punti di vista. Concretamente, mi riferisco al fatto che la cultura abbia rappresentato un vantaggio per noi, che ci preparavamo allo spazio cosmico. Nella cittadella stellare, ho vissuto in un ambiente multinazionale. C'erano candidati astronauti provenienti da molti paesi, non solo da quelli socialisti, a un certo punto sono arrivati anche dei francesi a prepararsi lì.

Il livello di preparazione generale di ognuno di noi era alto, e quando abbiamo iniziato a interagire, ci sono stante utili anche le conoscenze legate alla storia e alla cultura di ciascun paese. In altro contesto, il fattore culturale è stato un elemento di unione per noi, uno strumento di apprezzamento reciproco. La cultura porta a una migliore comprensione, cooperazione, partecipazione e ritengo che questo elemento non debba mancare in nessuna collaborazione, soprattutto di natura internazionale.

Tempo fa, ha dichiarato che dall'alto non si vedono le divisioni presenti sulla Terra, nel senso che i problemi sono di tutti, non di una sola persona. Quali crede che siano, per l'umanità, le possibilità di comprendere una cosa simile, prendendo in considerazione la tragedia che ha vissuto, anche rispetto alla pandemia con cui ci confrontiamo?

Si tratta indiscutibilmente di problemi globali che non possono essere risolti se non con un approccio globale. Quello che succede nel mondo adesso, con questo coronavirus, ci mostra ancora

Ați declarat, mai demult, că de sus nu se văd diviziunile de pe Pământ, în sensul că problemele sunt ale tuturor, nu numai ale unei singure persoane. Ce șanse credeți că sunt ca omenirea să conștientizeze acest lucru, luând în considerare multe situații tragice prin care a trecut și făcând o raportare la contextul pandemiei cu care ne confruntăm?

Da, indiscutabil, sunt probleme globale, care nu pot fi rezolvate decât abordate la nivel global. Ceea ce se întâmplă acum în lume, cu acest coronavirus, ne demonstrează o dată în plus că rezolvarea nu ține doar de o națiune sau de un grup de națiuni. Ține de toate națiunile. În primul rând măsurile de protecție, apoi limitarea transmiterii coronavirusului. Și vedeți că s-a transmis în întreaga lume. Sunt foarte puține state care nu au raportat cazuri de coronavirus, state izolate. Deci totul se transpune la nivel global, iar măsurile luate trebuie să fie globale.

Care sunt primele lucruri la care vă gândiți atunci când roștiți „Italia”?

Italia, pentru mine, reprezintă o destinație de vacanță. Fac parte dintr-un club Rotary din București care este înfrățit cu un club din Italia. Am făcut excursii în mai multe regiuni din Italia. Am început cu nordul, apoi zona centrală, sudul, Sicilia... Italia reprezintă o diversitate culturală extraordinară, o diversitate culinară. Să nu uităm că Biserica Catolică are conducerea în Italia, deși Vaticanul are un statut aparte.

În anul 2015, la invitația lui Paolo Nespoli, ați vizitat Expo Milano, unde ați vizionat și un mesaj transmis din spațiu de Samantha Cristoforetti. Cum ați caracteriza colaborarea dintre Agenția Spațială Română și Agenția Spațială Italiană?

În primul rând, țările europene, 23 dintre ele, colaborează în cadrul Agenției Spațiale Europene. Fiecare are o participare directă la anumite programe. Această participare implică colaborări între state, între instituții. În acest context, alături de Italia și de alte țări europene participăm direct la principalele programe de cercetări spațiale și de aplicații la nivel european. Pe lângă aceasta, cu Italia colaborăm direct în cadrul Organizației Națiunilor Unite.

una dată că soluția nu privește un singur țară sau un grup de țări. Privește toți țările. Pentru prima dată, măsurile de protecție, apoi limitarea transmiterii virusului. Și vedeți că s-a transmis în întreaga lume. Sunt foarte puține țări care nu au raportat cazuri de coronavirus, țări izolate. Deci totul se transpune la nivel global, iar măsurile luate trebuie să fie globale.

Quali sono le prime cose a cui pensa quando pronunciate la parola «Italia»?

Per me l'Italia rappresenta una destinazione di vacanza. Faccio parte del Rotary club di Bucarest, gemellato con quello italiano. Abbiamo viaggiato in molte regioni dell'Italia. Abbiamo iniziato dal nord, poi la zona centrale, il sud, la Sicilia... l'Italia presenta una straordinaria diversità culturale, una diversità culinaria. Non dimentichiamo che la Chiesa Cattolica ha la sua sede principale in Italia, sebbene il Vaticano sia uno stato a parte.

Nel 2015, su invito di Paolo Nespoli, ha visitato l'Expo Milano, dove ha visionato anche un messaggio di Samantha Cristoforetti, inviato dallo spazio. Come ha caratterizzato la collaborazione tra l'Agenzia Spaziale Romana e l'Agenzia Spaziale Italiana?

Innanzitutto, 23 paesi europei collaborano con l'Agenzia Spaziale Europea. Ogni paese ha una partecipazione diretta a determinati programmi. Questa partecipazione implica collaborazioni tra stati, tra istituzioni. In questo contesto, insieme all'Italia e agli altri paesi europei, partecipiamo direttamente ai programmi di ricerca spaziale e di applicazione a livello europeo. Accanto a questo, collaboriamo direttamente con l'Italia all'interno dell'Organizzazione delle Nazioni Unite.

In questo momento, sono vicepresidente di un gruppo di lavoro che elabora l'Agenda spaziale 2030 dell'ONU, e insieme a me, c'è un secondo vicepresidente con i miei stessi diritti, l'ambasciatore italiano a Vienna, Alessandro Cortese. Abbiamo un'ottima collaborazione, ci capiamo molto bene, e potrei dire che, lo spirito latino dice la sua in questo senso. Troviamo molto facilmente punti in comune nell'approccio e della soluzione dei problemi. Principalmente, i vicepresidenti svolgono lavori concreti, esecutivi, fino alla realizzazione dell'obiettivo.

Evidenzierei anche la buona collaborazione, nell'ambito dell'Associazione degli Esploratori dello Spazio Cosmico, con gli astronauti italiani. Paolo Nespoli è uno dei miei vecchi amici, appena andato in pensione dalla NASA, perché ha lavorato in nome dell'Italia alla NASA, e che a 60 anni ha compiuto un volo cosmico, il terzo della sua carriera. Ugualmente, Samantha Cristoforetti è l'unica donna dell'Agenzia Spaziale Europea ad aver fatto parte dell'ultimo gruppo selezionato, nel 2009, e ha all'attivo un viaggio di 200 giorni. È diventata un'astronauta d'esperienza che non ha svolto solo esperimenti, ma anche attività complesse, anche all'esterno della stazione cosmica internazionale, e ora studia il cinese forse perché

INTERVIEW

APRILIE • IUNIE

În momentul de față, eu sunt vicepreședinte al unui grup de lucru care elaborează Agenda spațială 2030 a ONU, iar alături de mine, un al doilea co-vicepreședinte, suntem cu drepturi egale, este ambasadorul Italiei de la Viena, Alessandro Cortese. Avem o colaborare foarte bună, o bună înțelegere și așa putea spune că spiritul latin își spune cuvântul aici. Găsim foarte ușor puncte comune de abordat și soluții comune. În principal, vicepreședinții duc munca concretă, executivă, până la finalizare.

Așa puncta și colaborarea bună în cadrul Asociației Exploratorilor Spațiului Cosmic cu astronauții italieni. Paolo Nespolei este unul din vechii mei prieteni, care tocmai a ieșit la pensie de la NASA, pentru că a lucrat în numele Italiei la NASA, iar la 60 de ani a mai realizat un zbor cosmic, al treilea din cariera lui. De asemenea, Samantha Cristoforetti este singura femeie din Agenția Spațială Europeană care a făcut parte din ultimul grup selecționat, în 2009, și care are la activ un zbor de 200 de zile. A devenit o astronaută experimentată, care a efectuat nu numai experimente, dar și activități complexe, inclusiv de ieșire în afara stației cosmice internaționale, iar acum învață intens limba chineză, urmând probabil să fie propusă pentru a efectua, în colaborare cu China, zboruri cosmice la bordul navelor spațiale chinezești și al viitoare stații spațiale chinezești. Apoi, Luca Parmitano este al doilea italian care a făcut parte din grupul de selecție, are deja două zboruri cosmice la activ. Suntem născuți în aceeași zi, aceeași lună, 27 septembrie. Chiar am petrecut împreună în cadrul unui Congres.

Au trecut 39 de ani de la acea experiență, ani în care vi s-au pus probabil mii de întrebări, dar ar mai fi ceva ce nu ați povestit despre aventura în spațiul cosmic?

În 39 de ani, s-a spus aproape totul. Să vedem în continuare cum reușim să ne încadrăm în contextul internațional și să vedem cum putem să contribuim noi, și în interesul României, dar și al Europei, la dezvoltarea programelor spațiale. De când suntem membri ai Agenției Spațiale Europene, din 2012, am luat parte tot mai intens la principalele programe majore ale Europei în domeniul spațial. Mai nou, Agenția Spațială Europeană participă la programul de abordare într-o nouă fază a Lunii. Programul american „Artemis” va utiliza o navă cosmică americană, „Orion”, care are ca modul de serviciu un modul construit în Europa. Prin aceasta, Agenția Spațială Europeană va participa la programul Lunar și probabil că, într-un viitor mai îndepărtat, va participa și cu oameni.

Așadar, se pune la cale o nouă aselenizare?

Da, este deja planificată în 2024. Să sperăm că programul, deși foarte costisitor, va respecta anumite termene. Să vedem cum influențează și acest coronavirus. Părțile industrială și de cercetare au fost diminuate în această perioadă. În 2024 este prevăzut ca o primă femeie și un următor bărbat să pășească pe Lună.

sarà propoșta per la realizzazione, in collaborazione con la Cina, di voli cosmici a bordo delle navi spaziali cinesi e della futura stazione spaziale cinese. Poi, Luca Parmitano, il secondo italiano presente nel gruppo selezionato, che ha già due voli cosmici all'attivo. Siamo nati lo stesso giorno nello stesso mese, il 27 settembre. Abbiamo anche festeggiato insieme durante l'ultimo Congresso.

Sono passati 39 anni da quell'esperienza, anni in cui le sono state poste mille domande, ma esiste ancora qualcosa che non ha raccontato sull'avventura nello spazio cosmico?

In 39 anni è stato detto quasi tutto. Vedremo come riusciremo a inquadrare il contesto internazionale e come potremo contribuire noi, anche nell'interesse della Romania, ma anche dell'Europa, allo sviluppo dei programmi spaziali. Da quando siamo membri dell'Agenzia Spaziale Europea, dal 2012, abbiamo preso parte in modo sempre più intenso ai principali programmi dell'Europa in ambito spaziale. Ultimamente, l'Agenzia Spaziale Europea partecipa al programma per un nuovo allunaggio. Il programma americano «Artemis» utilizzerà una navicella cosmica americana, «Orion», che funziona seguendo un modello costruito in Europa. Grazie a questo, l'Agenzia Spaziale Europea parteciperà al programma Lunare e forse, più tardi, parteciperà anche con dei membri.

Quindi si prepara un nuovo allunaggio?

Sì, è già pianificato per il 2024. Speriamo che il programma, sebbene molto costoso, rispetterà determinate scadenze. Vedremo che influenza avrà il coronavirus. La parte industriale e di ricerca sono state diminuite in questo periodo. Nel 2024 è previsto che la prima donna e il secondo uomo mettano piede sulla Luna.

Omul – pământeanul – are concepții, formate pe bază de studii, de cercetări legate de astre, în baza cărora își formează o viziune despre cosmos și despre viața lui în general. După această unică și deosebită experiență cosmică, în ce fel v-ați schimbat modul de a gândi, de a privi viața?

În primul rând, faptul că o astfel de activitate este riscantă. Relevă foarte multe lucruri legate de interacțiuni la nivel planetar. Îți oferă o altă perspectivă și asupra vieții și asupra activităților terestre, în general. Asupra vieții, privești cu mult mai multă înțelegere, poate uneori chiar cu detașare, anumite probleme, fenomene prin care trec oamenii, înțelegând ce înseamnă omenirea la nivel global și ce înseamnă anumite particularizări ale activității umane. Deja cu experiența cosmică ai un alt mod de a privi anumite lucruri care se petrec aici jos, pe Pământ.

Când vă uitați pe hublou, în timpul celor șapte zile ale misiunii, ați căutat cu privirea OZN-uri? Ați fi fost pregătit pentru o „întâlnire de gradul zero”?

Mi-aș fi dorit să văd, dar nu am văzut. Nu am fost pregătiți pentru așa ceva. În mod sigur în Univers există viață. Este greu de spus dacă forme inteligente de viață au ajuns până pe Pământ. Mă uit și eu la televizor, citesc cărți și îmi pun și eu întrebări legate de acest fenomen al OZN-urilor, dar personal nu am avut ocazia să văd ceva.

Dacă ar fi să zburăți din nou în spațiu și ați putea lua pe oricine cu dumneavoastră, în capsula cosmică, pe cine ați alege?

Poate pe unul din fiii mei. Sau poate pe amândoi. Cel mare a dorit întotdeauna să zboare în cosmos, dar nu a mai avut ocazia să participe la un program de pregătire, așa că a devenit pilot profesionist. Își dorește în continuare să zboare, nu știu dacă va mai avea ocazia. Este în continuare pasionat de zbor și pasionat de informații, de astronaucă. De multe ori citește manuale ale navelor Apollo și cunoaște detalii pe care nici eu nu am apucat să le cunosc. Cel mic lucrează și el în domeniul aviației, dar la sol, la Autoritatea Aeronautică Română. Este mai puțin pasionat de zborul efectiv, dar este pasionat de aviație.

L'uomo – il terrestre – ha delle concezioni, formatesi grazie allo studio, sulla ricerca legata agli astri, in base alla quale si fa un'idea del cosmo e della sua vita in generale. Dopo quest'esperienza cosmica unica e importante, in che modo è cambiato il suo modo di pensare, di vedere la vita?

Prima di tutto, il fatto che un'attività del genere è rischiosa. Mette in evidenza moltissime cose legate alle interazioni a livello planetario. Ti offre un'altra prospettiva tanto sulla vita quanto sulla civiltà terrestre, in generale. Rispetto alla vita, osservi con maggiore comprensione, magari a volte anche con un certo distacco, certi problemi, fenomeni che la gente affronta, comprendendo cosa significhi l'umanità a livello globale, e che significato abbiano determinate particolarizzazioni dell'attività umana. Con l'esperienza cosmica hai già un modo diverso di osservare determinate cose che succedono qui giù, sulla Terra.

Quando ha guardato dall'oblò, durante i sette giorni di missione, ha cercato gli UFO? Era preparato per un «incontro di grado zero»?

Avrei voluto vederli, ma non ne ho visti. Non sono stato preparato per una cosa del genere. Di certo c'è vita nell'Universo. È difficile dire se finora forme di vita intelligenti siano arrivate sulla Terra. Guardo anch'io la televisione, leggo dei libri e mi pongo delle domande legate al fenomeno degli UFO, ma personalmente non ho avuto l'occasione di vedere niente.

Se volasse di nuovo nello spazio e potesse portare qualcuno con sé nella capsula cosmica, chi sceglierebbe?

Credo uno dei miei figli. O forse entrambi. Il più grande ha sempre desiderato volare nel cosmo ma non ha più avuto l'occasione di partecipare a un programma di preparazione, perciò è diventato pilota professionista. Desidera ancora volare, non so se ne avrà l'occasione. Continua a essere appassionato di volo e d'informatica, di astronautica. Molte volte legge i manuali delle navicelle Apollo e conosce dettagli che non so nemmeno io. Anche il più piccolo lavora nell'ambito dell'aviazione, ma a terra, per l'Autorità Aeronautica Romana. È meno appassionato di volo ma gli interessa molto l'aviazione.

Dumitru Prunariu:
Lo spirito latino dice la sua nella collaborazione con i partner italiani.

INTERVISTA

APRILIE • IUNIE

Jumătatea plină a paharului: am descoperit noi familii de etnici italieni

de
Victor Partan

Pandemia de Covid 19 ne-a obligat să facem schimbări majore în viețile noastre. S-a schimbat, în primul rând, felul în care comunicăm unii cu ceilalți. Nu ne-am mai văzut față în față nici măcar cu rudele, în încercarea de a ne proteja și de a le proteja.

Din fericire, am avut și avem alternativa online-ului. Ne-am văzut părinții, frații, prietenii, colegii de muncă prin apeluri video pe Skype sau pe Whatsapp. Chiar a circulat o glumă pe Facebook: „Cum

legătura cu membrii și prietenii asociației prin intermediul rețelelor de social media.

Periodic, am postat pe pagina de Facebook trimiteri către filmele încărcate pe canalul de Youtube al RO.AS.IT. Dacă încă nu v-ați abonat la el, vă invităm să o faceți, pentru că acolo veți găsi un conținut original, care nu poate fi redat prin alt mediu de comunicare. Dar să nu ne îndepărtăm de la subiect...

Într-una din zile, am făcut trimitere către filmul-document despre istoria minorității italiene din România, cu mărturii video ale unor membri ai RO.AS.IT. despre venirea, stabilirea și integrarea înaintașilor italieni pe aceste meleaguri.

Mărturisim că ne așteptam ca filmul să fie apreciat, dar nu anticipam că această inițiativă forțată oarecum de nevoia de a substitui comunicarea față în față ne va ajuta să descoperim noi familii de etnici italieni, prin comentariile lăsate de reprezentanții acestora la postarea amintită.

Iată numai câteva dintre aceste comentarii:

Viorica Ene: „Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. Apreciez nespul aportul adus de acești oameni, italieni, la construirea atâtor edificii patrimoniale ale acestei țări. Mi-ar fi plăcut să mă nasc și să trăiesc în aceea epocă... alți oameni, altă viață!”

Justina Bosanceanu: „Bunicul meu, Giovanni Aitta de Cecco, a venit în România din Udine și a pictat Biserica din Potlogi, apoi, la Iași, a fost pictor-zugrav și mozaicar”.

Viorica Buzdugan: „Și străbunii mei au venit pe

la 1858 în România. Și au cumpărat o moșie pe lângă Botoșani, pe care au pierdut-o după 1945. Bunicul se numea Aitta Dececco Marco Giovanni și era pictor de biserici. Parte din familia Dececco exista și acum în Italia”.

Iată că, prin intermediul asociației, este posibil să se fi regăsit și etnici din aceiași străbuni, pentru că, așa cum observa **Alexandru Părpălea**, „Viorica Buzdugan, cineva a mai comentat aici și a dat același nume ca și dumneavoastră, ca fiind bunicul dânei, poate sunteți din același neam!”

Mihaela Iosifescu: „Străbunii din partea tatălui meu s-au numit Kalcenoni, erau tot emigranți din Italia”.

Ina Achiței: „Felicitări pentru documentar. Tatăl mamei mele este de origine italiană, Gazzì Umberto, venit în România cu întreaga familie din Rovigo Salara... cred că aparținea zonei Veneto... și stabiliți în Galați, unde au participat, prin munca lor, la construirea de istorice clădiri în acest frumos oraș natal. Eu sunt una dintre nepoatele care a avut oportunitatea după aproape 100 de ani... de întregi generații... să trăiesc din nou în Italia aproape 20 de ani într-un micuț și frumos oraș, Piemontese Chivasso”.

Așadar, iată că există și o jumătate plină a paharului. Schimbarea strategiei de comunicare pe timp de pandemie ne-a ajutat să ne găsim noi prieteni. Le mulțumim celor care au lăsat comentarii dar și celor care ne vor scrie și în continuare, aducând noi mărturii despre prezența străveche a italienilor în România.

făceai față izolării dacă te prindea pandemia cu un Nokia 3310”? Evident, totul era mult mai greu de suportat. În prezent, majoritatea românilor, chiar și cei de vârstă a treia, au un smartphone conectat la internet. Iată cum progresul tehnologic ne ajută să depășim mai ușor orice provocare.

Asociația Italianilor din România - RO.AS.IT. și-a adaptat strategia de comunicare. Din păcate, nu am mai avut plăcerea de a ne vedea față în față cu ocazia evenimentelor pe care le organizăm (și cât de bogat era calendarul de evenimente previzionat la începutul anului!!!). Am intensificat, însă,

4 Întrebări despre învățământul online în limba maternă italiană

Începând cu 23 aprilie, în contextul pandemiei de Covid 19, învățământul online a devenit obligatoriu. A trecut mai bine de o lună de atunci și am considerat că ar fi interesant să aflăm cum s-au adaptat la noul sistem cadrele didactice de la Liceul teoretic „Dante Alighieri”, în prezent singura instituție de învățământ din România care are clase cu predare în limba maternă italiană, de la clasa 0 la clasa a 12-a.

de
Victor Partan

foto
arhiva RO.AS.IT.

I-am adresat cinci întrebări doamnei director Maria Dan, care, pentru a vă forma o imagine cât mai relevantă, a formulat trei răspunsuri pentru fiecare, în colaborare cu trei cadre didactice: doamna profesoară **Iunia Mircea Mircescu**, șefa catedrei de limbă maternă italiană, doamna **Carmen Neagoe**, profesoară de limba italiană maternă și doamna **Iulia Mihai**, profesoară de limba italiană.

1. Care este impresia după câteva săptămâni de învățământ online obligatoriu?

„A fost un efort comun, susținut. Multă solicitare, multe provocări pentru noi toți. Ca profesori, după câteva zile de firească derută, vreme în care am improvizat soluții pentru a ne menține în contact cu elevii noștri, am constatat că volumul muncii noastre nu este unul dublu ci, mai degrabă cvadruplu. Cu siguranță, dificultăți au întâmpinat (și întâmpină) elevii și familiile lor, deopotrivă. Este solicitant, deoarece ne aflăm într-o continuă schimbare, care cere din partea noastră o adaptare susținută. Este senzația aceea că ai lucrat de patru ori mai mult și ai obținut o zecime. Și asta dacă totul merge fără poticneli.

Psihologic vorbind, acest lucru uzează. Ființa umană, pentru a putea funcționa la parametri optimi, are nevoie de predictibilitate, nu-i așa?” – prof. Iunia Mircescu

„Învățământul online poate fi o bună metodă de predare la clasă, un instrument cu ajutorul căruia să transformăm orele clasice în lecții interactive. De sine stătător nu este eficient, mai ales la clasele mici unde recomandarea este să nu se petreacă mai mult de o oră, maxim două în fața ecranului. De asemenea, pentru ca învățământul online să fie eficient, trebuie să existe interes din partea elevilor. Faptul că este obligatoriu nu

înseamnă că elevii vor fi interesați” – prof. Iulia Mihai.

„Noua realitate mi-a arătat cât este de important contactul fizic și vizual în lumea reală. Simțurile par că s-au atrofiat, deoarece lumea virtuală utilizează doar văzul și auzul. Este multă emoție pierdută în fața ecranului, iar căldura primită din partea elevilor acum este puternic diminuată” – prof. Carmen Neagoe.

2. Care sunt principalele dificultăți întâmpinate de cadrele didactice?

„Dincolo de cele despre care am vorbit deja, cred că o dificultate majoră este aceea a lipsei contactului direct cu elevii, interacțiunea umană, acel flux continuu, stimulant: oferi și primești, iar asta pe dascăli îi hrănește. Cu siguranță, gratificarea dată de o privire care se luminează, semn că mesajul a ajuns la elev, este acum aproape inexistentă. Sticla ecranului este rece, nu-i așa? O observație, o muștrare, o atenționare nu mai pot fi îndulcite de o privire îngăduitoare sau de un surâs. Uneori și acestea sunt cumva blocate de bariera artificială a celui device pe care îl folosim. Dar, la urma urmei, acestea sunt minusurile comunicării virtuale.

Acum, anecdotic vorbind, (cele mai serioase lucruri se spun în glumă), l-am înlocuit pe «fii atent» cu «deschide camera» sau cu «închide microfonul pentru că mă aud în cască»; ne-am obișnuit cu zgomotele caselor elevilor noștri, cumva s-au șters niște granițe ale intimității. Știm cine are animale de companie (și care sunt acelea), cine are frați mai mici sau mai mari, uneori aflăm și ce li se pregătește la prânz. Toate aceste lucruri nu se întâmplau la școală.

Este adevărat că, mulți dintre noi, suferă în această perioadă de un fel de anxietate de

performanță. Sună bizar...Știm însă că, uneori, în spatele ecranelor, se află urechi atente de adulți, nu întotdeauna binevoitori, și iată cum, fără să vrem, tindem să avem un «public țintă» eterogen.

Mai sunt emailuri și mesaje care sosesc la orice oră din zi și din noapte... urmate, la câteva minute distanță, de întrebarea «Doamna, mi-ați corectat tema?»

Cred că unele dintre cele mai grele momente sunt acelea în care percepi deruta elevilor, când realizezi că ar da orice pentru a se putea întoarce la școală, acea școală în care, până de curând, se plictiseau, care li se părea odioasă și de unde abia așteptau să plece. Acum, aceeași școală s-a transformat într-un loc asupra căruia își proiectează speranțele și bucuriile” – prof. Iunia Mircescu.

Doamna director
Maria Dan

„Pe lângă dificultățile tehnice, atât pentru profesori cât și pentru elevi, cum ar fi laptopuri sau tablete neperformante, legătură la internet instabilă, alte dificultăți întâlnite de cadrele didactice sunt lipsa punctualității elevilor, faptul că, stând acasă, se consideră în vacanță și, prin urmare, sunt reticenți să participe la ore, interesul foarte scăzut și lipsa de organizare a timpului. De asemenea profesorii, înainte de această perioadă, nu au beneficiat de formare pentru utilizarea platformelor de învățare online. Volumul de muncă este foarte mare pentru toate părțile implicate” – prof. Iulia Mihai.

„În primul rând, slaba motivare a elevilor și dezinteresul. Este o perioadă grea, în care fiecare a trebuit să se descurce și să se scoalească în ceea ce privește utilizarea tehnologiei. Internetul uneori este slab, platformele se blochează, însă încercăm să ne descurcăm” – prof. Carmen Neagoe

3. În cât timp credeți că se poate regla acest sistem de învățământ?

„Greu de spus... Sunt mulți factori implicați în succesul sau insuccesul acestui demers. Soluția, cred eu, este una singură: să urmărim cu toții, de la cel mai mic la cel mai mare, un unic scop, acela al obținerii predictibilității. Este esențial pentru

echilibrul emoțional. Iar un om echilibrat din punct de vedere emoțional muncește cu optimism și munca lui dă roade” – prof. Iunia Mircescu.

„În primul rând, pentru a aduce pe linia de plutire acest sistem de învățământ online, trebuie aleasă, la nivel de învățământ primar, gimnazial și liceal, o platformă ce urmează a fi folosită pentru toate clasele și cadrele didactice implicate, pentru a evita utilizarea mai multor programe și platforme educaționale care să inducă elevii în eroare și profesorii de asemenea. După alegerea platformei, cadrele didactice și elevii ar trebui să urmeze un curs de instruire pentru utilizarea respectivei platforme” – prof. Iulia Mihai.

„Cu siguranță este destul timp ca în următorul an școlar să existe o platformă comună, iar profesorii să fie instruiți în timp util pentru a începe un an școlar nou în mod activ și pozitiv. Însă, în timpul rămas în acest semestru, totul se desfășoară într-un ritm mai lent și posibil haotic” – prof. Carmen Neagoe.

4. Poate rezulta ceva pozitiv din această criză, în sensul ca pe viitor să se înființeze o clasă cu învățământ în limba maternă italiană cu elevi din zone diferite ale țării, care nu pot beneficia de clase fizice?

„Nu este imposibil. Poate că, într-adevăr, momentul este unul favorabil. Sunt convinsă că relația autentică profesor-elev este una care se construiește având la bază prezența, contactul direct, dar cred că merită să ne gândim și la această posibilitate. Incrociamo le dita e auguriamoci: in bocca al lupo!” – prof. Iunia Mircescu.

„Un rezultat pozitiv va fi faptul că majoritatea profesorilor și elevilor vor ști să folosească platforme educaționale online, lucru ce le poate permite pe viitor să integreze informația computerizată în lecțiile clasice pentru a face conținutul acestora mai interesant și mai atractiv pentru elevi.

Formarea unei clase de limbă maternă la distanță în mediul online este posibilă dacă există persoane, și aici mă refer la elevi, interesate de a învăța în limbă maternă. Lipsa contactului predării față în față face procesul de predare – învățare mai dificil. Totul depinde de dorința de învățare” – prof. Iulia Mihai.

„Sigur că se poate înființa această clasă, dar trebuie studiat dacă există legislație în vigoare pentru a implementa acest tip de clasă online” – prof. Carmen Neagoe.

Le mulțumim doamnei director și doamnelor profesoare pentru răspunsurile oferite, care ne-au ajutat să înțelegem mai bine cum este percepută din interior această provocare, care, cel puțin, a venit la momentul potrivit. În urmă cu douăzeci de ani, învățământul online putea fi experimentat numai în filmele SF.

Condiția **femeii** în antichitatea italică

de
Coleta De Sabata

În epoca noastră „modernă” există o dezbatere amplă în legătură cu condiția femeii în societate, cu rolul și rostul pe care îl are sau ar trebui să îl aibă, cu egalitatea între sexe și, până la urmă, cu celebra mișcare „me too” care a zdruncinat multe tabuuri și a doborât multe statui masculine.

Peninsula Italică reprezintă un teren pe care au crescut, înflorit și s-au prăbușit, pe parcursul unei istorii de 3.000 de ani, două imperii: imperiul thalassocratic etrusc și imperiul militarist roman. Imperiul etrusc a fost creat de o populație de navigatori sosiți nu se știe prea bine de unde (specialiștii continuă să se contreze în legătură cu acest subiect) și a durat din secolul al X-lea sau al IX-lea î.Hr. până în anul 54 d.Hr., iar Imperiul Roman a aparținut unei populații locale, latini, care au ajuns să stăpânească aproape toată lumea cunoscută și a durat oficial din anul 753 î.Hr. până în anul 476 d.Hr. Pe același spațiu s-a dezvoltat apoi un alt tip de civilizație care este Italia zilelor noastre, parte a Europei unite, cu alt tip de cultură și alte mentalități care se apropie sau chiar se suprapun peste cultura și mentalitățile întregii Europe.

Etruscii au fost un popor pașnic, format din țărani, marinari, artizani și comercianți, despre care s-a spus că nu au ridicat niciodată sabia altfel decât să se apere. Romanii au reprezentat unul dintre cele mai militariste popoare ale lumii, cu o armată formidabilă prin care au cucerit aproape tot ce se putea cuceri în Antichitate. Este evident că cele două popoare care o vreme au conviețuit în peninsulă au avut numeroase contacte – Roma însăși este o creație a unui rege etrusc, Tarquinius Priscus, iar celebra statuie „Lupa capitolina”, care și azi reprezintă Italia în lume, este un monument de artă etruscă, cei doi gemeni celebri – Romulus și Remus – fiind adăugați vechii statui a lupoaicei abia în secolul al XV-lea de către sculptorul Antonio del Pollaiuolo.

Diferența foarte mare dintre cele două popoare nu a putut să nu se manifeste și în normele morale, obiceiurile din familie, legile după care se guverna statul și cultura fiecăruia. Vom încerca să prezentăm poziția femeii în concepțiile celor două popoare fiindcă istoria ne învață că totul este repetitiv în societatea umană chiar dacă are aparent alte manifestări la suprafață. Nu

știu dacă se vor putea trage apoi unele concluzii pentru epoca în care trăim, dar poate că merită să medităm asupra acestei întrebări.

Pentru a putea face o comparație între situația femeii la etrusci și la romani, vom prezenta mai întâi concepțiile despre poziția femeii în lumea romană cu mențiunea că, pe măsură ce statul roman a evoluat și a devenit tot mai puternic și mai bogat (adică pe vremea imperiului), multe dintre regulile, obiceiurile și legile romane s-au mai îndulcit.

În societatea romană a primelor secole de la înființarea Romei, femeia era supusă în totalitate unuia dintre bărbații din familie: tatăl, soțul, fiul sau, în lipsa lor, unei rudeni de sex bărbătesc, cea mai apropiată; când deținea avere, aceasta era condusă de un bărbat, tutore numit de stat. Ea nu avea voie să primească nicio instrucție, nu putea ieși pe stradă neînsoțită, rolul ei cel mai însemnat fiind să nască fiii soțului, viitori soldați ai Romei. Îi era, așadar, supusă în totalitate soțului ei. Este

Mormântul de la
Triclinium, necropola
Monterozzi, sec V î.Hr.

foto: pinterest.com

adevărat că în casa ei era stăpână și se ocupa de conducerea acesteia, precum și de supravegherea sclavelor alături de care torcea, țesea și cosea haine pentru familie. Se știe că împărăteasa Livia, soția împăratului Octavian Augustus, precum și fiica ei, Iulia Maior, și nepoata, Iulia Minor, toate torceau, țeseau și făceau haine pentru imperatorul ce stăpânea aproape toată lumea cunoscută.

Femeia romană nu putea participa la banchete alături de soțul ei și îi era cu desăvârșire interzis să bea vin și aceasta nu era o vorbă goală; se cunoaște cazul unei femei care a fost lăsată să moară de foame de către soțul ei fiindcă a pus mâna pe cheile de la pivnița unde se ținea vinul.

Calitățile de bază ale femeii romane erau: înalta moralitate, supușenia, pudoarea și hărnicia.

Sunt foarte puține numele femeilor romane rămase în istorie, precum Lucreția – fiindcă s-a sinucis în fața soțului și a fratelui ei deoarece fusese necinstită de fiul regelui Tarquinius Superbus – sau celebra Cornelia, fiica lui Scipio Africanus, pentru educația dată fiilor săi, frații Grachi, cei care și-au dat viața pentru drepturile poporului. Mai există un nume interesant, Tarpeia, al unei fete tinere care a trădat Roma pentru aurul primit de la dușmani, care a fost omorâtă, iar numele ei a

foto: metmuseum.org

Philippe Bertrand,
Lucretia, cca. 1704

fost dat locului de rușine de unde erau aruncați în gol cei condamnați la moarte: Stânca Tarpeiană.

Despre felul cum vedeau etruscii poziția femeii în societate, trebuie să arătăm că femeile aveau dreptul la învățătură, multe știau să citească și să scrie, mai mult, puteau urma chiar și nivelul ce azi l-am numi facultate – este vorba de cursurile la colegiile preoțești – își putea conduce și folosi cum dorea averea; doamnele etrusce participau la banchete și ospete alături de soții lor unde dansau, cântau cu vocea sau la instrumente muzicale; ele erau extrem de elegante, purtau rochii transparente splendid brodate, se machiau cu grijă, se împodobeau cu bijuterii (prea multe, spuneau invidioase romanele), puteau participa la întrecerile de pe stadioane ca spectatoare și, desigur, la marile festivități cu caracter religios unde eleganța și fastul depășeau tot ce ne putem închipui astăzi.

Rolul cel mai interesant al femeii etrusce se referea la prezicerea viitorului, artă (sau știință?) pentru care etruscii au rămas celebri în cultura mondială. Cărțile Sybilline au fost atât de renumite pentru valoarea lor în ce privește cunoașterea viitorului încât au rămas celebre mult după dispariția totală a poporului etrusc (în anul 54 d.Hr.). La șapte secole distanță a fost distrusă ultima carte de către un episcop creștin care considera – ca întreaga religie creștină – că aceste cărți sunt “mama tuturor superstițiilor”. Însă în Capela Sixtină de la Vatican, Michelangelo a pictat capul superb al unei Sybille la cincisprezece secole după dispariția din istorie a poporului etrusc.

Femeile etrusce au lăsat câteva preziceri celebre – cu siguranță au existat mult mai multe – ca de exemplu cea făcută de Tanaquil, prima regină etruscă a Romei, soția regelui Tarquinius Priscus, prezicere care a permis accesarea la tron a unui copil al unei slave foarte frumoase care declarase că a rămas însărcinată cu zeul Lar al casei. Cum perechea regală nu avea decât o fată, iar în jurul aceluia copil de sclavă au avut loc fenomene neobișnuite, el a fost educat corespunzător și s-a căsătorit cu fiica regelui devenind mai apoi cel mai important și valoros rege etrusc al Romei, Servius Tullius. Acesta a dat celebra Constituție Serviană ce se studiază și astăzi în facultățile de drept (de prestigiu, desigur!). Constituția Serviană a pus bazele organizatorice ale statului militarist roman care a cucerit lumea. Cum regina Tanaquil a mai făcut și alte preziceri celebre care au fost foarte importante pentru deciziile augustului ei soț, ne întrebăm noi astăzi: cât a fost premoniție și cât o manifestare a unei inteligențe de stat excepționale?

Se mai pune o problemă: dacă limba etruscă nu este cunoscută, iar cele peste 10.000 de înscrisuri rămase nu au putut fi descifrate, de unde știm noi atât de multe lucruri interesante despre situația femeii în lumea etruscă dispărută complet în urmă cu 2.000 de ani? De la romani, contemporanii lor? Nu, ei au făcut tot ce au putut să îi șteargă pe etrusci din istorie!

Explicația este interesantă și ea: ne-au lăsat sute, poate mii de fresce în minunatele lor morminte tumulare distribuite pe aproape tot teritoriul Italiei, perfect conservate, rămase intacte vreme de secole, chiar două milenii, la rând. Dacă în timpurile moderne unele au fost deschise, chiar jefuite, multe pot fi vizitate, iar obiectele superbe descoperite acolo se găsesc și prin muzeele din peninsula.

Dacă veți călători în Italia, găsiți-vă timp să faceți un drum la Muzeul „Villa Giulia” din Roma, la muzeul de la Arrezzo, în mica localitate Fiesole, la doar 8 km de Florența, în cimitirele lor vizitabile și veți fi fermecați de ce veți vedea acolo. Și poate veți păți ca autoarea acestor rânduri: vă veți îndrăgosti pentru totdeauna de lumea minunată a civilizației și culturii etrusce.

Noi, femeile moderne, mai trebuie adesea să luptăm pentru drepturile pe care le aveau etruscele din Peninsula Italică în mileniul I î.Hr.

Mormântul lui Leonardo da Vinci

La 2 mai 2019 s-au împlinit 500 de ani de la moartea marelui artist-savant italian Leonardo da Vinci. Datorită acestui eveniment, în toată lumea, s-au organizat activități de evocare și prezentare a vieții și operei marelui geniu. La mormântul din capela Saint Hubert (foto dreapta) de la Castelul Amboise (foto jos), din Franța, președinții Italiei și Franței au adus un omagiu marelui artist. Totodată, cu acest eveniment al comemorării morții savantului, s-au reluat disputele între cercetători și isto-

Amboise de pe Valea Loarei. Leonardo a sosit în Franța, însoțit de ucenicii săi, dintre care cel mai renumit era contele Francesco Melzi. Elegantul conac Clos Lucé este înconjurat de o grădină și se află la circa 500 metri de castelul Amboise, cu care comunică printr-o galerie subterană. Între Leonardo și tânărul rege se stabilește o prietenie de care beneficia în principal regele. Leonardo beneficiază de o pensie (avea o vârstă de 64 de ani) de 10.000 de scuzi italieni pentru care, în principiu,

foto: locationscout.net

rici, privind adevăratul loc unde sunt rămășițele pământești ale lui Leonardo.

La 9 decembrie 1515, în Italia, la Bologna, au avut loc tratative de pace între regele Franței, François I, și papa Leon al X-lea, tratative la care se presupune că a participat și Leonardo, care în acea perioadă executa lucrări la Vatican. Un an mai târziu, în 1516, Leonardo a primit o comandă din partea regelui François I, intrând sub înalta protecție a acestuia, ca inginer, arhitect și pictor al regelui, punându-i-se la dispoziție drept locuință conacul Clos Lucé, aflat în imediata apropiere a reședinței regale de la Castelul

avea de realizat o lucrare de domeniul fantasticului și anume: să construiască un leu mecanic care să poată să meargă și să-și deschidă pieptul din care să iasă o tufă de crini, simbolul familiei regale. Se presupune că această lucrare era pregătită pentru intrarea triumfală a regelui la Lyon. În prezent, conacul de la Clos Lucé este organizat ca muzeu, în care sunt expuse unele din machetele invențiilor genialului Italian: parașuta, aripă de zbor inspirată de lilieci, vas propulsat de zbaturi, mitraliera, car de luptă (tanc), toate realizate de specialiști, pe baza schițelor originale cu material din epoca respectivă.

foto: wikimedia.org

Înmormântarea artistului, din 2 mai 1519, s-a desfășurat la castelul Amboise, din cortegiul funerar făcând parte și regele François I, însoțit de suita sa și, conform cu una din ultimele dorințe ale lui Leonardo, un număr de 60 de cerșetori de toate vârstele, fiecare dintre aceștia primind o sumă de bani, stabilită chiar de Leonardo. Există și o legendă legată de mormântul lui Leonardo. În conformitate cu o altă dorință exprimată de artist, acesta a fost înmormântat în Biserica Sfântul Florentin din curtea castelului Amboise, biserică ce în timpul Revoluției Franceze a fost distrusă și demolată ulterior de Napoleon I, în anul 1808. În 1863, deci la 60 de ani după demolare, au fost găsite oseminte, presupuse ale lui Leonardo, presupunere pe baza unor litere inscripționate pe fragmente de marmură, care corespund numelui artistului. Osemintele sunt depuse în capela Sant Hubert. Dezbaterile pe această temă continuă să-i preocupe pe istorici și astăzi.

de
Silviu Niță

foto: telegraph.co.uk

APRILIE • IUNIE

Săptămâna limbii italiene în lume, sărbătoare națională pentru etnici

de
Victor Partan

An de an, în luna octombrie, se sărbătorește Săptămâna limbii italiene în lume. Sub Patronajul Președintelui Republicii, inițiativa este coordonată de Ministerul Italian al Afacerilor Externe și de Accademia della Crusca, fiind pusă în practică, în fiecare țară, de institutele culturale italiene, de consulate, de filialele Societății Dante Alighieri și de alte asociații de italieni, precum Asociația Italianilor din România – RO.AS.IT.

Prima ediție a avut loc în anul 2001, iar de atunci manifestările culturale au implicat un număr tot mai mare de italieni și de italieniști. Limba și cultura din Peninsula sunt o parte consistentă a bogăției spirituale globale. A-ți imagina patrimoniul imaterial mondial fără operele create în acest spațiu este ca și cum ai vizualiza o carte fără copertă. Dincolo de orice, limba maternă reprezintă un reper important al identității etnicilor italieni care trăiesc în afara granițelor. De aceea, pentru comunitatea italiană istorică din România, această sărbătoare internațională are și însemnătatea unei sărbători naționale, manifestările fiind organizate în spiritul temei anuale transmise de Roma.

Dacă parcurgem temele de la ediția inaugurală până în prezent, observăm că succesiunea lor revelează cu subtilitate rolul absolut al limbii vorbite sau scrise ca liant între știință, societate, cultură și arte:

- 2001: Limba italiană în timp: de unde vine și încotro se îndreaptă;
- 2002: Italiana și artele cuvântului;
- 2003: Literatura și jurnalismul comunităților italiene în afara țării;
- 2004: Italiana ca limbă a poeziei;
- 2005: Limba italiană între narațiune și cinematograf din anii 60 până în prezent;
- 2006: Băutura și sărbătorile în limba și literatura italiană;
- 2007: Limba italiană și marea;
- 2008: Italiana în piață;
- 2009: Italiana între arte, știință și tehnologie;
- 2010: O limbă prietenă: italiana noastră și a altora;
- 2011: Aniversare fericită, Italia!
- 2012: Italia teritoriilor și Italia viitorului;
- 2013: Cercetare, descoperiri și inovație: Italia cunoștințelor;
- 2014: Scriind noua Europă: editura italiană, autori și cititori în era digitală;
- 2015: Italiana în muzică, muzica limbii italiene;

- 2016: Italiana și creativitatea: mărci și costume, modă și design;
- 2017: Italiana la cinematograf, italiana în cinema;
- 2018: Italiana și rețeaua, rețelele pentru limba italiană;
- 2019: Italiana pe scenă.

În acest an, seria manifestărilor dedicate Săptămânii limbii italiene în lume se va desfășura între 19 și 25 octombrie, sub titlul generic „Italiana, între cuvânt și imagine: graffiti, ilustrații, benzi desenate”.

„Ziua lui Dante”, celebrată la data de 25 martie

Zilele „Săptămânii limbii italiene în lume” nu sunt singurele de peste an în care se sărbătorește limba și cultura italiană. La începutul lui 2020, Consiliul de miniștri din Italia a aprobat ca pe 25 martie să se celebreze Ziua lui Dante, *Il Dantedì*.

În 2021 se împlinesc 700 de ani de la trecerea în neființă a poetului. „Avem nevoie să consolidăm cultura țării noastre, iar Dante este un punct de referință fundamental. Această dată va rămâne fixă în fiecare an”, a declarat Lucia Azzolina, ministrul Educației. Miniștrii au avut de ales între două date: 25 martie, ziua în care cercetătorii consideră că a început aventura Divinei Comedii, și 14 septembrie, data morții lui Dante Alighieri.

Așadar, etnicii italieni din România au mai multe ocazii de a aduce un tribut limbii native a înaintașilor lor. Să nu uităm că există și Ziua limbii materne, sărbătorită la data de 21 februarie, în fiecare an, de toate minoritățile naționale de pe aceste meleaguri.

SETTIMANA
DELLA LINGUA
ITALIANA
NEL MONDO

Unde ești tu, Țepeș Doamne... în Italia?

În 2014, portalul religios **Catholic Online** a anunțat că s-a descoperit un mormânt care ar putea fi al domnitorului român Vlad Țepeș. Extraordinara descoperire a plecat de la un basoreliev aflat în capela familiei Ferrillo, din biserica Santa Maria la Nova, situată în centrul istoric al orașului Napoli, unde și-au aflat odihna fiica domnitorului, Maria Balsa, și soțul acesteia, Giacomo Alfonso Ferrillo. Basorelieful de pe mormânt a stârnit interesul unei tinere doctorande în istorie, Erika Stella, care s-a aplecat cu multă atenție asupra detaliilor și a început cercetările.

Aceasta s-a adresat unui specialist în istorie medievală, prof. Raffaello Glinni, care a studiat basorelieful și a identificat simboluri asemănătoare celor de proveniență transilvăneană. Pentru mai multă siguranță, prof. Glinni a cerut și părerea altor specialiști. În același timp, interesantă și surprinzătoare este descoperirea făcută de cercetătorii din Estonia, care au găsit documente ce dovedesc că după lupta din anul 1476, domnitorul a căzut prizonier la turci (trădat de boierii care voiau să-l pună pe tron pe Basarab Laiotă cel Bătrân). Se pare, însă, că Vlad a fost răscumpărat, cu mulți bani, de către fiica sa, căsătorită cu nobilul napolitan Giacomo Alfonso Ferrillo. Ipoteza este susținută și de către Nicola Barbatelli, directorul Muzeului vechilor populații din Lucania (*Museo delle Antiche Genti di Lucania*).

Dar, să ne întoarcem la locul situat între București și Giurgiu, unde a dispărut Vlad Țepeș. Un loc încărcat de tragedii pentru domnitor, deoarece, tot aici, cam în același perimetru, și-au găsit sfârșitul tragic tatăl său, decapitat și fratele său, Mircea, care a fost îngropat de viu.

În ceea ce privește locul în care a fost înmormântat Vlad, au existat două ipoteze. Una dintre ele a fost susținută de marele savant Nicolae Iorga, care era de părere că domnitorul se odihnește la mănăstirea aflată pe ostrovul din apele Lacului Snagov. Aici, chiar în fața altarului, se află o piatră de mormânt, poziționată special în acest fel pentru ca preoții să treacă peste ea și, astfel, domnitorului Vlad Țepeș să-i fie iertate toate păcatele.

Această ipoteză nu a fost împărtășită de arheologul Dinu Rosetti, care a făcut cercetări în anul 1931, la cererea Academiei Române, și nu a găsit nicio dovadă care să susțină teza savantului român. Altă părere este legată de Mănăstirea Comana, situată la 50 km de București, apropiată de locul bătăliei și de locul unde a dispărut domnitorul. Argumentul care ar face credibilă ipoteza este susținut de faptul că mănăstirea este ctitoria lui Vlad Țepeș, acesta

Aura de legendă care-l învăluie pe Vlad al III-lea, zis Vlad Țepeș, ori Vlad Drăculea, nepotul lui Mircea cel Bătrân și văr primar cu Ștefan cel Mare, se datorează faptului că nu se cunosc împrejurările morții sale, nici zona unde s-a petrecut cu exactitate bătălia în care el a dispărut, așa cum nu se știe nici locul unde a fost îngropat.

foto: wikimedia.org

de
**Mihaela Profiriu
Mateescu**

Mormântul din Santa
Maria la Nova din Napoli

făcându-i danii importante, printre ele figurând și satul Călugăreni. Ipoteza aceasta, susținută de istoricul Constantin Razachevici, nu a fost confirmată de intensele săpături efectuate pentru a dovedi existența unui mormânt.

A fost emisă și ipoteza că ar fi îngropat sub Turnul Chindiei de la Târgoviște. Ipoteze...

Revenind la descoperirea din Italia, să analizăm argumentele care fac legătura dintre simbolurile de pe basoreliev și domnitorul român. Capul dragonului, despre care se știe că reprezintă Ordinul Dragonului (*Societas Draconistrarum*) înființat pentru apărarea creștinătății și din care făcea parte tatăl lui, este simbolul preluat și de Vlad, de unde popular i s-a tras și porecla de Drăculea. Ordinul cavaleresc era un continuator al Ordinului Sfântului Gheorghe, ucigătorul de balauri. Alt argument se referă la cei doi sfîncși, simbolul orașului grecesc Teba, care se scrie și Thebes, aceasta ducându-ne cu gândul la numele Țepeș. Privind cu atenție și interes basorelieful, am observat, însă, și alte elemente care vin în sprijinul ipotezei, că voievodul român și-ar dormi somnul de veci în acest loc. Din imaginile pe care le cunoaștem și care-l reprezintă pe Vlad Țepeș, acesta purta pe cap o bonetă originală brodată cu perle, din care iese o mare pană prinsă cu o stea. Asta se poate observa și pe basorelieful

APRILIE • IUNIE

mormântului, unde se poate vedea un cavaler medieval care poartă pe coif o bandă din care iese o imensă pană.

Cavalerul are un scut pe care se observă trei stele, ce pot fi asociate cu Vlad al III-lea și litera V răsturnată, care ne duce cu gândul la simbolul masonic al compasului și echerului ce semnifică justiția și hotărârea, caracteristici care nu i-au lipsit lui Vlad Țepeș. Deși se știe că masoneria italiană a fost fondată abia în 1805, de către Napoleon Bonaparte, ea avea rădăcini mai vechi, pornind din Ordinul Cavalerilor Templieri, desființat în 1307, însă continuând să existe prin Ordinul Camaraderiei și făcând, prin urmare, foarte posibilă apartenența la acest ordin a domnitorului român.

Atenția ne este atrasă și de lungii zulufi ce se văd ieșind de sub coif, care ne amintesc că atât Vlad, cât și fratele său, Radu cel Frumos, aveau o podoabă capilară deosebită, cu părul foarte lung, purtându-l în zulufi ce cădeau pe umeri. Aceste elemente cu siguranță nu pot fi ignorate.

Vorbind de perioada istorică în care se petreceau evenimentele despre care scriem, amintim că la acea dată și Țara Românească, și regatul Napoli (unde se află mormântul) erau vasale regelui Ludovic I. Vlad era transilvănean, născut la Sighișoara, iar cele trei soții erau unguroaice, familiile lor înrudindu-se cu familiile italiene. Sunt și acestea legături în povestea noastră, care ne apropie de o posibilă realitate.

E posibil să se spună că toate acestea sunt speculații ori coincidențe, motiv pentru care este necesară o mai amănunțită cercetare și de aceea a fost cerută aprobarea deschiderii mormântului. Dacă se va dovedi că ipoteza este adevărată, ar fi una dintre marile descoperiri ale istoriei medievale.

Și dacă ar mai fi de lămurit ceva, este rolul și locul pe care l-a avut Vlad al III-lea în istorie, întrucât toate faptele sale trebuie considerate ca un simbol al luptei de apărare a frontierelor Europei și nu numai ale Țării Românești.

Pentru curajul și talentul său de bun strateg a fost apreciat de însuși Mahomed al II-lea, Cuceritorul Constantinopolului, care a admirat „eforturile mai presus de fire de a supraviețui” ale incomodului său dușman. Iar Ivan al IV-lea al Rusiei, zis și cel Groaznic, spunea că Vlad Țepeș este „modelul ideal de conducător”.

Iar cruzimea sa, ajunsă proverbială, nu poate fi scoasă din contextul vremii. În epocă, execuțiile prin trasul în țeapă erau o practică destul de obișnuită, această pedeapsă fiind folosită chiar de sașii din Transilvania, care i-au executat pe emisarii trimiși de Vlad. Tragerea în țeapă a reprezentat un adevărat război psihologic la care a recurs Vlad, pentru a-i pedepsi pe răufăcătorii și hoții din țară, dar și pe turci, dușmanii săi de moarte. Ura împotriva turcilor o avea încă din copilărie, când el și fratele său, Radu cel Frumos, au fost trimiși ca zălog la Sultan.

Ajuns pe tronul Țării Românești, prin măsurile luate pentru a face ordine în țară și pentru a o desprinde de tutela otomană, s-a războit și a apelat des la execuții, reușind să-și facă în acest fel și mulți dușmani.

Cel care avea să-i aducă o celebritate, însă, ca vampir, a fost scriitorul irlandez Bram Stoker, prin

foto: britannica.com

romanul său de senzație, *Dracula*. Marea atracție pentru senzational l-a făcut și pe regizorul Coppola să producă un film despre contele Dracula, *Bram Stoker's Dracula*. Alt film, regizat de Gari Shore, se axează pe cosmetizarea vieții lui Vlad, reliefând tragicele motive care l-au făcut să devină cel mai cunoscut vampir.

În 1979 s-a produs și un film românesc, în regia lui Doru Năstase.

Producătorii de la Hollywood lucrează la un film despre Vlad Țepeș, bazându-se pe cărțile lui Vasile Lupașc, *Răstignit între cruci*, care relatează adevărul istoric, bazându-se și pe celebra carte descoperită într-o bibliotecă a Vaticanului, un manuscris ținut secret până acum, *Cartea războaielor gotice*. Scrisă de episcopul papal Niccolo de Modrusa, cartea relatează adevărul istoric, autorul cunoscându-l personal pe Vlad Țepeș, pe care l-a investigat, fiind trimis de Papa Pius al II-lea, pe când era închis de către Matei Corvin, regele Ungariei. Acesta îl descrie ca pe un conducător aprig și neînfricat, care era mereu în fruntea oștirii sale. Și, astfel, aflăm surprinzătoarele fapte cu privire la ordinea pe care a instaurat-o domnitorul Vlad Țepeș în Țara Românească. Tot din această carte aflăm despre o fântână de lângă palatul din Târgoviște, de unde se putea bea apă dintr-un pocal de aur și care a fost furat doar după dispariția lui Vlad.

Un document recent descoperit ne face să ne gândim la interesul italienilor pentru domnitorul Vlad Țepeș. A fost scris de florentinul Caesar și relatează despre o mare victorie a domnitorului care, folosind o flotă rapidă, a distrus, pe timp de noapte, în martie 1462, pe malul stâng al Dunării, 50 de nave turcești.

Încheiem cu aprecierea cuprinzătoare care spune totul despre bravul și neprețuitul domnitor, făcută de scriitorul Petre Ispirescu: „Era Vlad-Vodă Țepeș om cu doxă la cap și-i plăcea rânduiala, nevoie mare. [...] Pe hoți, pe mincinoși și pe leneși nu-i putea suferi Domnul. Și de-ar fi domnit mai lung, spun că era să ajungă ca să curețe pământul de niște asemenea iasme și poate să și facă să nu se mai nască altele. Dară ași! Unde este norocul ăla?”

Raffaello Sanzio da Urbino

nel 5° centenario della morte (2.da e ultima parte)

Dello straordinario lascito artistico di Raffaello è impossibile dire nel breve spazio di una rivista. È impossibile a causa dell'alto valore estetico ed espressivo che il "divino pittore" – come fu ben presto soprannominato ancora in vita – ha creato nella sua pur breve esistenza, ma è impossibile anche per il numero delle opere che in grandiosità e bellezza, tanto coloristica quanto formale, meriterebbero apparati illustrativi ben più ampi delle pagine di questa stessa rivista. Dovrò limitarmi dunque a essere colpevolmente didascalico. Il mio scopo è dunque semmai quello di evidenziare alcuni particolari creativi e dettagli interpretati dal pittore, allo scopo di sollecitare la curiosità del lettore. Fortunatamente, oggi disponiamo di strumenti come Internet che consentiranno, a chi lo voglia, di accedere virtualmente e vedere immagini per quante ne desideri, analizzandole in un'intima ricerca personale. Cosa non molto diversa da quello che sta accadendo in questo sciagurato anno pandemico, dove non solo le celebrazioni di Raffaello, ma tanti altri eventi culturali e artistici, così come le visite ai più diversi musei, tutto può essere fruito solo virtualmente.

Non parlerò pertanto degli abbozzi raffaelleschi di architettura, dei bozzetti e disegni preparatori per i suoi dipinti, della creazione dei suoi preziosi arazzi, né tanto meno degli affreschi delle Stanze Vaticane o di quelli delle Logge Vaticane: queste ultime sì, da vedere solo in Internet, in quanto le Logge portano agli appartamenti papali, e quindi sono precluse agli occhi del pubblico. E poi, questi affreschi sono di dimensioni talmente imponenti, che qualunque raffigurazione non renderebbe giustizia alla loro bellezza, dovendosi riportare obbligatoriamente in illustrazioni di ridotte dimensioni. Fermiamoci dunque – in modo didascalico, dicevo – ad alcuni dipinti. Intanto eliminiamo lo stereotipo che Raffaello sia stato un «pittore di Madonne». È vero, ha dipinto numerose Madonne fra le più belle che vantano la storia dell'arte italiana, ma nel suo tempo la committenza principale era la Chiesa. Lo ha fatto – pur con il suo personalissimo stile e delicatezza – muovendo agli inizi da strutture compositive risalenti al Perugino, suo maestro, ma anche a Leonardo da Vinci (1452-1519) – per non parlare di qualche opera con chiari riflessi michelangioleschi, perché nel farlo andremmo troppo lontano. Basti accennare al fatto che Raffaello nasce quando Michelangelo

Despre moștenirea artistică extraordinară a lui Rafael este imposibil să se vorbească în spațiul redus al unei reviste. Este imposibil, din cauza înaltei valori estetice și expresive a operei pe care „pictorul divin” – cum a fost numit, chiar din timpul scurtei sale vieți – a creat-o, dar este imposibil și datorită numărului mare de lucrări care ar merita prin măreția și frumusețea lor, a culorilor și formelor, să fie ilustrate mai bine decât se poate face cu mijloacele tehnice oferite de această revistă. Prin urmare, va trebui să mă limitez la a mă face vinovat de a fi didactic. Scopul meu este, așadar, acela de a evidenția câteva detalii despre creația pictorului și despre interpretarea acestuia, cu scopul de a trezi curiozitatea cititorului. Din fericire, astăzi avem instrumente precum Internetul, care le va permite celor care doresc să le acceseze virtual, să vadă cât de multe imagini își doresc și să le analizeze cercetându-le

di
Antonio Rizzo
antonio.rizzo08@gmail.com

traducere
**Dott.ssa. Conf.
Otilia Dorotea
Borcia**

foto
wikimedia.org

Madonna Sistina, 1513
circa - particolare

**Madonna Sistina, cca
1513 - detaliu**

**Visione di Ezechiele
(1518)**

**Viziunea lui Ezechiel
(1518)**

foto: okaz.ro

Michelangelo, *La Creazione*, Cappella Sistina

Michelangelo, *Facerea lumii*, Capela Sixtină

(1475-1564) aveva otto anni; sono dunque coetanei, e lavoravano nella stessa epoca e negli stessi ambienti -. Di tali influenze ne offro un esempio con la sua *Madonna del Belvedere*, dove si

personal. Acest lucru nu este foarte deosebit de ceea ce se întâmplă în acest nefericit an pandemic, în care nu numai omagiile lui Rafael, dar și multe alte evenimente culturale și artistice, precum și vizitele la cele mai diferite muzee, pot fi savurate doar virtual.

Prin urmare, nu voi vorbi despre schițele arhitectonice ale lui Rafael, schițele și desenele pregătitoare pentru picturile sale, despre crearea prețioaselor sale tapiserii, cu atât mai puțin despre frescele din *Sălile (Camerale) Vaticanului* sau cele din *Logiile Vaticanului*: acestea din urmă, bineînțeles, pot fi văzute doar pe Internet, întrucât duc la apartamentele papale și, prin urmare, nu sunt accesibile publicului. În plus, aceste fresce au dimensiuni atât de impunătoare, încât orice reprezentare nu ar fi la înălțimea frumuseții lor, trebuind să fie reproduse în ilustrații de

Madonna con il Bambino e san Giovannino, detta «*Madonna del Belvedere*» (1506 circa)

Madona și Copilul cu Sfântul Ioan, numită „*Madona de la Belvedere*” (cca 1506)

1483
—
1520

APRILE • GIUGNO

ravvisa la tipica disposizione piramidale di chiara impronta leonardesca, financo nel paesaggio di sfondo e nei particolari botanici, e con la *visione di Ezechiele* dove metto a confronto il Dio raffaellesco con il Dio michelangiolo. Ben presto, tuttavia, Raffaello si affrancherà del tutto da questi influssi infondendo nelle sue «Madonne» una propria personalità e una irraggiungibile personale armonia.

Ma Raffaello è stato anche un grande ritrattista, che come pochi ha saputo inoculare

dimensioni mult mai mici. Să ne oprim, deci – într-un mod didactic, așa cum am spus – asupra unor tablouri. Să eliminăm în primul rând ceea ce s-a afirmat în repetate rânduri, și anume că Rafael a fost un „pictor de Madone”. Într-adevăr, el a pictat numeroase Madone dintre cele mai frumoase cu care se laudă istoria artei italiene, dar în vremea sa comenziile principale i le făcea Biserica. El a făcut-o – cu propriul său stil și cu delicatețe – pornind de la opere care datează din vremea lui Perugino, maestrul său, dar și de la

Trasporto del Cristo morto, 1507 –
particolare

Ducerea lui Hristos la mormânt, 1507 – detaliu

nell'opera finita lo spirito e l'anima del soggetto committente. Nei suoi ritratti si esprimono tutti i sentimenti della persona rappresentata: alterigia, mitezza, dolcezza, sensualità, tensione fisica – non più su influenza michelangiolo – ma quasi con una grazia e levità tipica del pennello raffaello, come nell'esempio sotto riportato.

Ritratti di Agnolo e Maddalena Doni, 1507 – si noti la postura di Maddalena in $\frac{3}{4}$ in stile Gioconda di Leonardo, ma anche l'altezzoso orgoglio di Agnolo Doni, tutto concentrato in quello sguardo che sembra sfidare l'osservatore, in contrasto con l'occhiata quasi sfuggente della moglie. Il ritratto venne commissionato dallo stesso Agnolo Doni, ricco mercante e mecenate

Leonardo da Vinci (1452-1519) – pentru a nu mai vorbi despre unele lucrări cu evidente influențe de la Michelangelo, deoarece făcând acest lucru, am merge prea departe. Este suficient să menționăm că Rafael s-a născut când Michelangelo (1475-1564) avea opt ani; prin urmare, au făcut parte din aceeași generație și au lucrat în aceeași perioadă și în aceleași medii. Un exemplu al acestor influențe îl poate constitui *Madonna del Belvedere* (*Madona de la Belvedere*), unde se poate vedea aranjamentul piramidal tipic lui Leonardo, chiar în peisajul de fundal și în detaliile botanice și cu *viziunea lui Ezechiel* unde compar Dumnezeu lui Rafael cu Dumnezeu lui Michelangelo. În curând, însă, Rafael se va elibera complet de

APRILIE • IUNIE

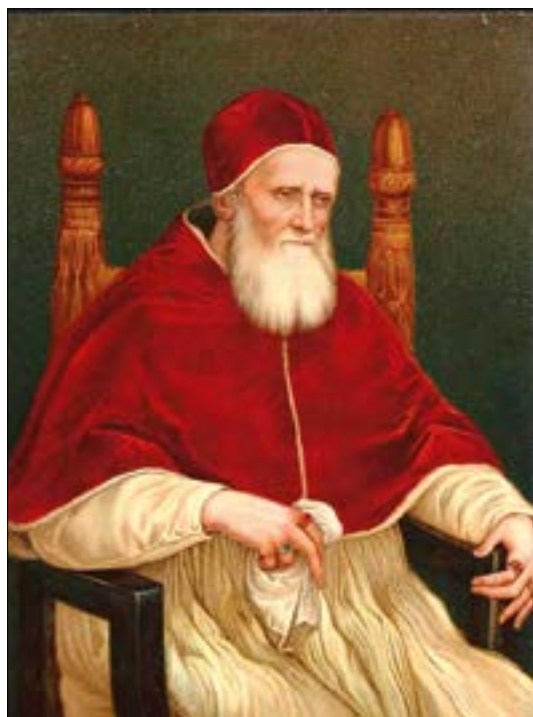
Agnolo Doni, particolare dello sguardo

Agnolo Doni, detaliu al privirii

fiorentino, assieme a un ritratto della moglie Maddalena Strozzi, dopo il matrimonio nel 1503. Lo stesso Doni aveva commissionato a Michelangelo il famoso **Tondo Doni**, oggi agli Uffizi.

È notevole l'amplificazione della severità dello sguardo per mezzo di quelle due impercettibili contrazioni verticali fra le due sopracciglia, che sembrano quasi sottolineare un pensiero fugace, un attimo magistralmente fissato nel tempo. Per non parlare del gioco dei capelli, ancora più notevole se si osservano quelli della moglie, che paiono leggermente mossi da una leggera brezza.

Uno dei papi al cui servizio fu Raffaello, il grande papa guerriero e mecenate. L'altro papa fu Leone X, anche lui rappresentato in un altro celebre ritratto, e di tutt'altra impostazione caratteriale. Si noti il particolare della veste con tutte le delicate pieghe, e il fazzoletto stretto nella

Ritratto di Papa Giulio II (1512)

Portretul papei Julius al II-lea (1512)

mano destra, quasi a sottolineare la debolezza di un uomo ormai vecchio e stanco, come si vede dallo sguardo perso in lontananza, come assente. Raffaello era un vero e proprio cesellatore dei dettagli, fino alla maniacalità; eppure, nel descrivere tutti i più minuti dettagli, non si nota alcuno sforzo tecnico: sembra che essi scaturiscano dal suo pennello con semplice naturalezza.

aceste influențe, transmițând „Madonelor” lui ceva din personalitatea și din armonia unică a finței sale.

Dar Rafael a fost și un mare portretist, care a știut, ca puțini artiști, să pună ceva din spiritul și sufletul clientului în lucrarea terminată. În portretele sale sunt exprimate toate sentimentele persoanei reprezentate: aroganță, blândețe, delicatețe, senzualitate, tensiune fizică - nu numai sub influența lui Michelangelo - dar aproape cu un har și cu o ușurință tipică a penelului lui Rafael, ca în exemplul de mai jos.

Portretele lui Agnolo și Maddalena Doni, 1507 - de observat dispunerea Magdalenei în $\frac{3}{4}$, în stilul Giocondei lui Leonardo, dar și îngâmfarea lui Agnolo Doni, totul concentrat în privirea care pare să-l sfideze pe privitor, în contrast cu privirea aproape nepăsătoare a soției. Portretul a fost comandat chiar de Agnolo Doni, bogat negustor florentin mecena, împreună cu un portret al soției sale, Maddalena Strozzi, după nunta lor din 1503. Doni însuși îi comandase lui Michelangelo celebrul **Tondo Doni**, aflat acum la Galeriile Uffizi.

Este de remarcat amplificarea severității privirii cu ajutorul celor două imperceptibile contracții verticale dintre cele două sprâncene, care par să sublinieze aproape un gând trecător, o clipă magistral oprită în timp. Pentru a nu mai vorbi despre jocul părului, cu atât mai evident dacă se remarcă și cel al soției, păr ce pare mișcat ușor de o adiere de vânt.

Unul dintre papii în slujba căruia a fost Rafael, marele papă războinic și mecena (protector al artelor). Celălalt papă a fost Leo al X-lea, reprezentat și el într-un alt portret faimos și într-o cu totul altă postură din punct de vedere al caracterului. De notat detaliul robei, cu toate faldurile delicate și cu batista ținută strâns în mâna dreaptă, ca și cum ar sublinia slăbiciunea unui bărbat bătrân și obosit, cum se vede din privirea pierdută în depărtare, ca și cum n-ar fi prezent. Rafael a fost un veritabil cizelator al detaliilor, până la obsesivitate; și totuși, în descrierea celor mai mici detalii, nu se observă niciun efort tehnic: pare că acestea țâșnesc pur și simplu din penelul lui.

Doppio ritratto di Andrea Navagero e Agostino Beazzano, 1516 (particolare). Ancora un esempio di fiera quasi sfrontata, esaltata dalla luce che piove da sinistra e da quella nuca scoperta.

Particolare del volto. Si noti la dolcezza dello sguardo e la pacata piega delle labbra, tutto in contrasto con il precedente ritratto di Andrea Navagero. Il Castiglione (1478-1529) fu un celebre umanista, letterato e diplomatico, autore di un'opera fondamentale nella letteratura italiana: *Il Cortigiano*; in essa codificava le regole alle quali doveva attenersi il perfetto uomo di corte, al servizio di principi, signori o (come lui) papi. Non si può non ammettere che tutte le sue doti di erudizione e compostezza cortigiana e diplomatica non siano state rappresentate in questo ritratto.

Un ritratto problematico in quanto denso di simbolismi. Innanzitutto il soprannome «*La Fornarina*» perché, già fra i contemporanei di Raffaello, c'era chi diceva che fosse la figlia di un fornaio; altri, che fosse una prostituta: certo è che fu la donna follemente amata dal pittore e talmente rapito nei sensi amorosi per lei, fino al punto che per questi «sensi rapaci» Raffaello ne

Portret dublu al lui Andrea Navagero și Agostino Beazzano, 1516 (detaliu). Încă un exemplu de mândrie aproape nerușinată, sporită de lumina care picură din stânga și de acea ceafă descoperită.

Detaliu al feței. De observat privirea dulce și încrețirea calmă a buzelor, toate în contrast cu portretul anterior al lui Andrea Navagero. Castiglione (1478-1529) a fost un umanist celebru, literat și diplomat, autor al unei opere fundamentale din literatura italiană: *Il Cortigiano* (*Curteanul* – Omul de la curte); în ea prezintă codul regulilor pe care trebuia să le respecte omul perfect al curții, în slujba prinților, domnilor sau (ca și el) a papilor. Trebuie recunoscut că toate calitățile sale de om

erudit, care știa să respecte regulile impuse de viața la curte și de relațiile diplomatice, au fost perfect reprezentate în acest portret.

Este un portret problematic, deoarece este plin de simboluri. În primul rând datorită porelei „*La Fornarina*” (*Brutăreasa*) pentru că, deja, unii dintre contemporanii lui Rafael spuneau că era fiica unui brutar, în timp ce alții susțineau că era o prostituată; un lucru este sigur însă, ea a fost femeia iubită nebunește de pictor, care a dorit-o înr-âtât încât – după cum spun unii istorici ai vremii – ar fi murit după trei zile de „nebună dezlănțuire a pornirilor erotice”. Alții, mai răuvoitori, atribuie porecla de *Fornarina* faptului că femeia

Ritratto di Baldassar Castiglione, 1515

Portret al lui Baldassar Castiglione, 1515

Ritratto di giovane donna, detta «La Fornarina», 1519

Portret de femeie tânără, numit «La Fornarina», (Tânăra brutăreasă), 1519

sia morto, dopo tre giorni – dicono alcuni cronisti del tempo – di intensa comunione di quegli stessi sensi. Altri, più malevoli, ascrivono il nomignolo di *Fornarina* al fatto che la donna – linguaggio quanto mai metaforico – «inforasse qualunque pagnotta le si presentasse».

Vero o non vero, resta il fatto che Raffaello abbia rappresentato nel ritratto tutta la passione che lo bruciava, ma anche tutta la malizia della donna. Si noti lo sguardo, più che sfuggente quasi ironico, al limite del sarcasmo provocatorio; e il sorriso, ammiccante, con una punta di studiata astuzia. La donna si copre sensualmente il pube, ma sembra voglia accennare a un sottinteso invito. Ma il colpo magistrale della raffigurazione sta in quel seno scoperto, che mentre con la mano destra vorrebbe (vorrebbe?) coprire, vuole invece indicare: indica con l'indice, appena proteso, un vistoso bracciale su cui Raffaello ha scritto il proprio nome, come un sigillo quasi di possesso (e Raffaello non firmava le sue opere).

Raffaello sarà anche stato, per alcuni, pittore di Madonne, ma io personalmente trovo questo dipinto una delle più adorabili madonne di tutta la storia dell'arte rinascimentale.

**Raffaello
Sanzio da
Urbino**
la 500 de
ani de la
morte sa
(parte a
doua)

Altrettanto stimolante è anche l'analisi secondo la quale il ritratto detto della «Velata» rappresenti la stessa donna ma vestita: una specie di *Maya desnuda* e *Maya vestida* alla Francisco Goya, che però le dipingerà tra il 1800 e il 1803, secoli dopo Raffaello. Io propenderei per l'ipotesi che siano la stessa donna, naturalmente rappresentate in due tempi diversi. C'è la somiglianza, lo stesso taglio delle labbra, e gli stessi occhioni. E, particolare non trascurabile, la mano destra all'altezza del seno, ancora con quell'indice proteso, che però questa volta vuole sottolineare la ricchezza del drappaggio del prezioso abito di raso intessuto d'oro e dipinto con inarrivabile maestria persino nei riflessi mazzati. Una concessione alla sensualità della donna però c'è: l'ampia scollatura non sempre consentita a quell'epoca, ribadita da una semplice collana – sembra – in piccole gocce d'ambra. Per me, che mi lascio facilmente suggestionare, è la stessa *Fornarina*.

In conclusione, sia come sia, lasciatevi affascinare dall'arte del «divino pittore» Raffaello; cadeteci dentro, come in un abisso senza fondo: non basterebbe una vita per raggiungerlo, quel fondo.

– într-un limbaj deosebit de metaforic – „ar fi copt orice pâine care i s-ar fi oferit”.

Adevărat sau nu, rămâne faptul că Rafael a reprezentat în acest portret toată pasiunea care îl mistuia, dar și toată răutatea femeii. Se poate observa privirea, mai mult decât nepăsătoare, aproape ironică a ei, la limita sarcasmului provocator; și zâmbetul, cu ochiul, cu o notă de viclenie studiată. Femeia își acoperă senzual pubisul, dar pare să vrea să atenționeze asupra unei invitații subînțelese. Dar lovitura magistrală a reprezentării constă în acel sân descoperit, care, în timp ce cu mâna dreaptă ar vrea (ar vrea?) să îl acopere, în realitate vrea să arate ceva; să arate cu degetul arătător, abia întins, o brățară deosebit de atrăgătoare pe care Rafael și-a scris numele, ca un sigiliu aproape de posesie (ori Rafael nu obișnuia să-și semneze lucrările).

Poate că Rafael a fost, pentru unii, un pictor de Madone, dar eu personal consider că această pictură este una dintre cele mai adorabile madone din întreaga istorie a artei renascentiste.

La fel de interesantă este și analiza conform căreia portretul numit al „Voalatei” reprezintă aceeași femeie, dar îmbrăcată: un fel de *Maya Desnuda* (*Maia dezbrăcată*) și *Maya vestida* (*Maya îmbrăcată*) ale lui Francisco Goya, care, totuși, vor fi pictate între anii 1800 și 1803, la câteva secole după Rafael. Aș spune că este vorba de aceeași femeie, reprezentată bine înțeles, în două epoci diferite. Există asemănarea, aceeași tăietură a buzelor și aceeași ochi mari. Și, un detaliu care nu trebuie neglijat, mâna dreaptă care se află la nivelul sânu-lui, tot cu acel deget întins, care, însă, de această dată vrea să sublinieze bogăția faldurilor prețioasei rochii din saten țesută cu fir de aur și pictată cu o măiestrie de neatins până și în reflecțiile cu ape. O concesie pentru senzualitatea femeii există însă: decolteul larg, nepermis întotdeauna la acea vreme, este pus în valoare de un simplu colier – se pare – din picături de chihlimbar. Pentru mine, care mă las ușor influențat, este aceeași *Fornarina*.

În concluzie, oricum ar fi, lăsați-vă fermecați de arta „pictorului divin” Rafael; cădeți în ea, ca într-un abis fără fund: nu v-ar ajunge o viață ca să atingeți acel fund.

Aviatorul Ioan Culluri, de la **stabiloplan** la „circuitul oazelor”

„L-am cunoscut pe pilotul aviator Ioan Culluri pe aeroportul Băneasa. Era celebru [...]. Aviația era pe atunci în plină dezvoltare, abia împlinise un sfert de secol, iar invențiile se succedau rapid.

Datorită uneia dintre aceste invenții, în ziua de 22 noiembrie 1933, mă găseam la Băneasa, alături de mulți anonimi: așteptam, plin de curiozitate și emoție să văd zburând un avion fără coadă. [...]

O astfel de idee i-a venit și ingenuității mecanic de avion Filip Mihail, la puțin timp după terminarea Primului Război Mondial. A început să studieze, să cerceteze, să experimenteze, să se consulte, și, în anul 1931, sacrificându-și toate economiile și soldele, a început să construiască. La calcule a fost ajutat de căpitanul inginer Cristea Constantinescu, iar la materializarea ideilor de maistrul șef de aviație Ioan Peleanu [...] Toți știau că omologarea și aprobarea lui pentru zbor impuneau o serie de formalități, verificări de toate genurile, inclusiv la tunelul aerodinamic, care ar fi durat luni de zile, așa că au hotărât să ducă noul aparat în mod clandestin la o margine a aeroportului Băneasa și să-l dea pe o mână sigură spre a fi încercat. Această mână bună a fost a lui Culluri, care a acceptat propunerea. [...]

Culluri s-a instalat în carlingă, a pornit și a încălzit motorul și a rulat de la o extremitate la alta a aeroportului, în linie dreaptă. La a doua încercare, după un scurt rula, Culluri a tras de manșă și stabiloplanul s-a desprins extrem de ușor de pe pământ. A efectuat zborul la numai 2m înălțime și într-o perfectă stabilitate a revenit cu siguranță la locul plecării. La a treia încercare, surprins de intrarea rapidă în viteză a aparatului, ridicându-se în aer, a ajuns repede la marginea aeroportului și neavând altă soluție, a pus motorul în plin, a urcat până la 200 metri și după un tur de pistă a aterizat ca un as.

Când s-a dat jos din avionetă, încântat de calitățile stabiloplanului, l-a felicitat și l-a îmbrățișat pe Filip pentru realizarea sa. Acesta, văzându-și visul realizat după 12 ani de muncă, greutate și sacrificii, a început să lăcremeze. [...]

Deci, la 33 de ani când l-am cunoscut, Culluri era un pilot încercat, cu mâna fină și sigură, curajos și apreciat.

[Era n.r.] Născut la București la 8 mai 1900 [după ce familia sa, venită din Italia, de la Veneția, se stabilise în București n.r.]. [...] În dorința de a deveni aviator obține de la tatăl său, Ioan G.

Pe 7 Ianuarie 2020 s-au împlinit 50 de ani de când o aeronavă IL 18 a companiei TAROM a făcut primul zbor în jurul lumii în 80 de ore, străbătând 47.000 de kilometri, cu mai multe escale în orașele lumii. A fost numit „Ocolul Pământului în 80 de ore”. Cu acest prilej, avem plăcerea de a vă prezenta în paginile următoare câteva fragmente din cartea *Faptele unor aviatori români*, scrisă de Constantin C. Gheorghiu, inginer, aviator și istoric de aviație. O lectură care să ne ofere ocazia de a-l omagia pe pilotul Ioan Culluri, membru al unei familii din comunitatea italiană din România care a dat de-a lungul timpului multe valori țării noastre. Ștafeta prin înălțimile albastre a fost preluată de cei trei fii, Octav, Marcel și Cornel, continuată astăzi prin strănepoți ai familiei Culluri: Valentin Simion și fiul său, Silviu Gabriel Simion.

Culluri, la data de 2 martie 1921, consimțământul de a se înscrie la Școala de Aviație. În septembrie 1921 obține brevetul de pilot la Tecuci cu gradul de sergent. Până în 1924 a activat ca pilot de vânătoare în diferite unități. Înființându-se Școala de tir aerian, este transferat în această unitate, unde activează ca pilot instructor de tragere, armurier și șef al Serviciului tehnic, până în 1931 când, pentru calitățile sale innăscute și talentul său de zburător, este detașat în aviația civilă, ca pilot de linie.

Despre Culluri toți aviatorii vorbeau cu admirație. Alături de Petre Ivanovici, Max Manolescu și Nicolae Evghenovici a primit gradul de „ofițer de echipaj”. Era stăpân pe orice tip de avion, avea răbdarea și rezistența necesare zborurilor lungi. Peste câțiva timp am zburat cu el și l-am îndrăgit pentru permanenta lui bună dispoziție, inteligența și spontaneitatea sa, pentru felul în care stăpânea avionul la firul ierbii sau în înălțimile albastre. [...]

Ca recompensă pentru multiplele și grelele atribuții de care s-a achitat întotdeauna în mod exemplar ca pilot de linie, în anul 1933, în urma unui examen, Culluri a fost avansat ca ofițer de echipaj gradul III. La data de 8 iulie a aceluiași an și-a luat brevetul nr. 5, care îi dădea dreptul de

de
Olivia Simion

foto: arhiva.ro

a pilota toate tipurile de avioane pentru transport public din dotarea țării noastre.

Pentru calitățile sale verificate de pilot excepțional, navigator și mecanic, a fost ales ca pilot personal al lui George Valentin Bibescu, președintele Federației Aeronautice Internaționale. În această calitate, Culluri a efectuat zboruri continentale și intercontinentale, acoperind în diferite raiduri distanța de 350.000 km, însoțit de cele mai multe ori de Bibescu, care ocupa întotdeauna locul de copilot. Dintre raidurile și concursurile la care au luat parte se evidențiază cele trei efectuate în Africa Ecuatorială.

Concursul denumit „Circuitul oazelor” a fost organizat în Egipt în anul 1937 pentru a face propagandă turismului aerian. Se permitea participarea cu orice tip de avion, cu unul sau mai multe motoare, cu condiția ca fiecare avion să aibă cel puțin doi ocupanți. [...]

Culluri s-a prezentat la concurs cu un avion „Potez 56”, avându-l alături pe George Bibescu, radiotelegrafistul Enescu și încă doi invitați ca simpli pasageri. [...]

[Erau 57 de concurenți *n.r.*] Fiecare țară era reprezentată de cel puțin două echipaje și cu avioane care se încadrau cât mai bine în formula concursului, doar România avea un singur echipaj. [...]

În ziua de 23 februarie 1937, [...] după un rulaț scurt față de încărcătura pe care o avea, Potezul 56 pilotat de Culluri și-a luat zborul. [...]

Culluri povestea după mult timp că dacă o oră de zbor în Europa se scurgea normal, deasupra deșertului ea pare infinit de lungă. [...] Multe dintre avioane nu au mai sosit până acolo, fie că s-au defectat, fie că nu au putut decola de pe nisip, fie că au renunțat.

[...] Echipajul lui Bibescu a ajuns la oaza Dakhla, dar trenul de aterizare nu voia să iasă, blocat de nisipul care intrase peste tot. Timp de aproape un sfert de ceas, Culluri a manevrat cu disperare manivela ce-l comanda, până ce, cu mari eforturi, a reușit să-l scoată. Dacă nu ar fi reușit, ar fi fost scos din concurs. Pe o căldură insuportabilă și având în față soarele care făcea ca nisipul să strălucească orbitor, a aterizat cam sus, dar nisipul moale a atenuat șocul. [...]

Conform regulamentului, alimentarea, controlul avionului și al motorului, precum și eventualele reparații nu puteau fi făcute decât de echipajul avionului. [...]

[După penultima escală a circuitului, decolarea *n.r.*] a fost plină de emoții, deoarece se apropiau de extremitatea terenului, neavând viteza necesară desprinderii de sol. În aceste clipe critice când Culluri nu se hotărâse să frâneze sau să țină motoarele în plin, un șoc al trenului de aterizare provocat de unul din blocurile de beton acoperite de nisip i-a săltat în aer. Culluri spunea mai târziu, referindu-se la această întâmplare, în aviație important este să ai și noroc!

Ioan Culluri, soția Ecaterina și fiii Octav și Marcel

foto: arhiva familiei

Cu cap compas 51°, cei 309 km până la Cairo au fost parcurși cam într-o oră și jumătate, încheind, astfel, „Circuitul oazelor”, prin aterizarea pe aeroportul Almaza în timpul propus, la orele 15 și 10 minute.

Multe din avioanele pornite în concurs nu au mai sosit la punctul terminus, din diferite motive. La trei zile după sosirea la Cairo, în cadrul unui fastuos banchet s-au decernat premiile [...].

Analizând punctajul acordat echipajului românesc, s-a văzut că acesta a zburat cu o regularitate desăvârșită, fără greșeli și cu totală siguranță de zbor, dar avantajul s-a pierdut din cauza consumului de combustibil prea ridicat, prea mare în raport cu numărul de pasageri transportați. [...] Sub mâna lui Culluri, avionul

Messerschmitt-Taifun, având la bord pe locotenent - comandorul inginer Ivănescu, pe căpitanul Berceanu și pe căpitanul Constantinescu. Aerodromul fiind lipsit de orice activitate, au luat startul de lângă ultimul hangar, având distanța suficientă pentru a decola cu avionul care avea un motor Argus puternic, de 240 cai putere. În același timp, de la Flotila de aviație, care își avea hangarele dincolo de aerodrom, a decolat un avion SET, pilotat de un sublocotenent. La înălțimea de 40 metri s-au întâlnit în aer, deși Culluri a degajat instantaneu dreapta. Dar aripa stângă a Taifunului a lovit roata SET-ului și s-a rupt. Avionul a căzut sfărâmându-se și strivind pe cei patru ocupanți. SET-ul cu roata ruptă a reușit să aterizeze pe o singură roată, făcând o

Potez 56 s-a calificat onorabil în acest circuit al oazelor. [...]

În cele 3.600 ore de zbor ale sale, pilotul Ioan Culluri, care numai în raiduri a străbătut peste 800.000 km, nu a avut nici cel mai mic accident. A zburat perfect, câștigând și meritând încrederea tuturor, făcând cinste țării sale. Nu a provocat nici cel mai mic prejudiciu societăților de transport la care a activat.

În timpul penultimului raid efectuat în Congo, Culluri a contractat malarie terțiară care, cu tot tratamentul, i-a provocat o anemie prelungită. În anul 1942, când depășise vârsta de 40 de ani, având la activ 19 ani de zbor, și-a cerut pensionarea. [...]

După pensionare, Culluri nu s-a putut îndepărta de aripile care-i erau atât de dragi și s-a angajat într-o funcție administrativă la uzinele I.A.R. - Brașov. Dar nu a putut rezista tentației de a zbura. [...]

În ziua de 30 martie 1943, Culluri a decolat după program cu un avion de turism

piruetă în jurul aripii drepte și oprindu-se într-un nor de praf.

Cu tâmpile ușor albite, dar de o vioiciune deosebită, mereu bine dispus, cu prietenii multiple și bun camarad, disciplinat, inteligent și vorbind multe limbi, Ioan Culluri a fost simpatizat și apreciat de toți cei care l-au cunoscut, și în țara noastră și peste hotare. Mulți prieteni și admiratori l-au cunoscut l-au condus pe ultimul drum. Martha Bibescu, soția celui care l-a apreciat cel mai mult de Culluri, George Valentin Bibescu, i-a adus omagiul prin prezența sa.

Dar capitolul Culluri din istoria aviației românești nu s-a închis aici. Aripa sa frântă a prins din nou viață. În urma sa au rămas trei copii, Octav, de 15 ani, Marcel, de 13 ani și Cornel de 9 ani. Primii doi au moștenit de la tatăl lor pasiunea și talentul pentru zbor și mecanică. Octavian și Marcel au început la Brașov școala de pilotaj la aeroclubul „Mircea Zorileanu” în 1949. Amândoi au ajuns piloți de linie și comandanți de aeronave.”

foto: zburconstanta.ro

O comoară ascunsă în inimă

de
Emanuela Lucia
Zambon Mican

Foto din colecția
arh Sergio Zambon:
România, 4 octombrie
1926, Gregorio și
Maria Zambon Pinal cu
copiii: de la stânga:
Alessandro, Amabile,
Rosolino

Foto dalla collezione
dell'architetto Sergio
Zambon: Romania, 4
ottobre 1926, Gregorio
e Maria Zambon Pinal
con i loro figli: da
sinistra, Alessandro,
Amabile, Rosolino

Foto din colecția arh
Emanuela Mican: Grup
de italieni din Dardago
într-o fabrică de sticlă,
România, 1900. Între
ei, notați cu numere:
1. Andreana Zambon; 2.
(?) Zambon; 3. Valentino
Zambon; 4. Giomaria
Bocus

Foto dalla collezione
dell'architetto
Emanuela Mican:
Gruppo di dardaghesi
in una fabbrica del
vetro, Romania, 1900.
Contraddistinti con
i numeri sono: 1.
Andreana Zambon; 2.
(?) Zambon; 3. Valentino
Zambon; 4. Giomaria
Bocus

Fiecare dintre noi are în inima sa o comoară ascunsă... De două ori pe an, eu scot afară o parte din această comoară. Prima oară în ziua Sfântului Valentin, iar a doua oară vara. De ce tocmai de Sfântul Valentin? Pentru că este ziua onomastică a bunicului meu Valentin Zambon, născut la Dardago di Budoia, acum cca 160 de ani. Strămoșii noștri erau oameni destoinici, plini de curaj, iscusii în tot ce făceau și cu dorința de „a cucerii lumea”. Astfel, de tineri, ei plecau de pe pământul lor spre alte zări, după cum a făcut și bunicul meu. După ce a muncit în America de Sud (Buenos Aires), în Franța, Elveția, Austro-Ungaria (Viena), către 1884 a ajuns în România, împreună cu o adevărată echipă formată din rude

și consăteni. Cine știe câte privațiuni, câtă trudă au fost nevoiți să suporte acești oameni, dar nu s-au lăsat descurajați.

Anii treceau, trebuiau să se oprească să-și găsească un loc, unde să-și înjghebe un „cuib” al lor. Și, astfel, s-au oprit pe malurile râului Trotuș care, probabil, semăna cu Livenza, râul lor de acasă, într-un loc (Târgu Ocna) cu munți și păduri, ce puteau să le amintească de ținuturile lor. Găsit locul potrivit, bunicul a decis să se însoare, să aibă copii. Și-a ales de nevastă o italiancă, pe nume Amabile Pescador, născută la Roncan di Belluno, venită și ea în România în căutare de lucru, femeie frumoasă și deosebit de

harnică. Curând, au apărut și copiii lor: Giovanni, Adriana și Luigia. Bunicul Valentino construia case și clădiri pentru alții; a construit și pentru copiii lui o casă, o casă destul de încăpătoare, pentru a putea adăposti și dintre acei tovarăși de muncă.

Împreună cu ai săi, a lucrat la construcția de căi ferate, a construit case, biserici, școli, edificii publice, rămase adevărate mărturii ale prezenței lor pe aceste meleaguri.

În timp ce Valentino se trudea pentru hrană și pentru cele trebuincioase familiei, Amabile se îngrijea de casă, pregătea mâncare pentru toți, avea grijă de educația copiilor care trebuiau să devină buni creștini și să învețe carte. Apoi, a venit și Al Doilea Război Mondial. Timpurile au devenit dificile, dar și mai grele au devenit mai târziu, când în România s-a schimbat regimul politic. Atunci, cea mai mare parte dintre prietenii și rudele bunicilor au hotărât să se reîntoarcă în Italia, părăsind totul.

Valentino nu putea, însă, să se reîntoarcă în patria sa, pentru că așa a vrut soarta. Giovanni, Adriana și Luigia deja se căsătoriseră cu cetățeni români, iar din cauza regimului comunist, tuturor le-a fost retrasă cetățenia italiană. Deși viața devenise tot mai apăsătoare, bunicii puteau să se bucure de nepoții lor. Dar, așa cum se întâmplă tuturor, vine un timp când fiecare trebuie să înalțe ochii la cer: pentru Valentino aceasta s-a întâmplat în anul 1958, iar pentru Amabile, încă din 1956, mulțumind lui Dumnezeu pentru lungă și bogată lor viață. Destinul a vrut ca eu, Emanuela, fiica Adrianei, să locuiesc și să muncesc la Galați. Dar, fiecare vară mă cheamă la Târgu Ocna, casa bunicilor mei, pentru „a-i îngriji rănilor” produse de trecerea anilor, și pentru a scoate din comoara inimii amintirile...

În jurul unei mese de piatră pusă de bunicul în curte, împreună cu ai mei din țară, cu cei care vin din Italia din când în când, precum și cu amicii de origine italiană ce mă vizitează, amintirile prind viață, casa se umple de bucurie ca odinioară, când bătrânii mei întorși osteniți de la muncă, glumeau, cântau și povesteau despre frumoasa lor Italie.

Și astăzi, se mai poate citi pe o veche ușa aceste cuvinte: „Monte Grappa, tu ești patria mea!”

IL CAFFÈ FLORIAN è UN CAFFÈ STORICO di VENEZIA. Si trova sotto i portici delle Procuratie Nuove in Piazza San Marco. In questo 2020 il Caffè Florian celebra il terzo centenario di attività. Lo metto in parentesi perché non è un qualsiasi bar. Nelle sue sale, nell'arco di tre secoli, si sono intrecciate storia, politica, cultura e mondanità. Innanzi tutto è il più antico Caffè italiano e il Caffè più antico del mondo, e venne inaugurato il 29 dicembre 1720 da Floriano Francesconi, sotto il portico delle Procuratie Nuove in Piazza San Marco, con il nome di «Alla Venezia Trionfante». Da allora ha proseguito ininterrottamente fino a oggi la sua attività quotidiana di Caffè inteso come luogo di ritrovo colto ed elegante, privilegiato da veneziani (primi fra tutti), italiani e stranieri.

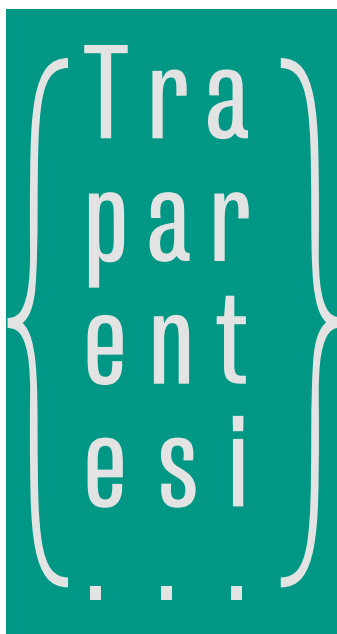
Giacomo Casanova vi corteggiava le sue donne e dame (per il Gran Seduttore c'era una differenza fra le due) e **Carlo Goldoni** vi entrò fin da ragazzo. Lo frequentarono illustri

foto: wikimedia.org

personaggi; italiani, ma anche noti ospiti stranieri. Tra gli altri, **Lord Byron**, **Ugo Foscolo**, **Charles Dickens**, **Goethe**, **Ernest Hemingway**, **Rousseau**, **Gabriele d'Annunzio**. Alla morte del fondatore Floriano, nel 1773, il Caffè passò al nipote Valentino, sotto la cui direzione il Floriano visse la fine della Repubblica Veneziana e l'occupazione di Venezia da parte dei francesi prima e degli austriaci poi. Per questo, Valentino, nel 1797, cambiò il nome del Caffè da «Alla Venezia Trionfante» a Caffè Florian, con cui esso era, peraltro, già confidenzialmente noto.

Nella prima metà del secolo XIX il Caffè divenne luogo di incontro dei patrioti italiani, che si riunivano in una sala a loro riservata. I fermenti

C A F E N E A U A FLORIAN este O CAFENEĂ ISTORICĂ din VENEȚIA. Se află sub coloanele Procuratie Nuove din Piazza San Marco. Anul acesta, 2020, Caffè Florian sărbătorește al treilea centenar de activitate. Am pus numele acestei cafenele între paranteze pentru că nu este un bar oarecare. În sălile ei, de-a lungul a trei secole, s-au intersectat istoria, politica, cultura și viața mondenă. În primul rând, este cea mai veche cafenea italiană, dar și cea mai veche din lume și a fost inaugurată pe 29 decembrie 1720 de Floriano Francesconi, sub coloanele Procuratie Nuove din Piazza San Marco, cu numele

de „Alla Venezia Trionfante” („La Veneția victorioasă”). De atunci, și-a desfășurat neîntrerupt activitatea zilnică, fiind un loc pentru întâlniri între persoanele culte și elegante, preferat de venețieni (în primul rând), de italieni și de străini.

Giacomo Casanova și-a curtat acolo femeile și damele (Marele Seducător făcea distincție între cele două categorii), iar **Carlo Goldoni** a intrat în cafenea încă de când era un băiețandru. Au frecventat-o personaje ilustre: italieni, dar și oapeți străini celebri. Între aceștia au fost **Lord Byron**, **Ugo Foscolo**, **Charles Dickens**, **Goethe**, **Ernest Hemingway**, **Rousseau**, **Gabriele d'Annunzio**. La moartea fondatorului Floriano, în anul 1773, cafeneaua a fost moștenită de nepotul său, Valentino, perioadă în care aceasta a trăit sfârșitul Republicii Venețiene și ocuparea Veneției de către francezi, apoi de către austrieci. Din acest motiv, în anul 1797, Valentino a schimbat denumirea cafenelei din „Alla Venezia Trionfante” în Caffè Florian, nume sub care era, de fapt, deja cunoscută printre cei care o frecventau.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, cafeneaua a devenit un loc de întâlnire pentru patrioții italieni, care se adunau într-o cameră rezervată special pentru ei. Acțiunile politice ale acestor patrioți au dus la revoluția venețiană din anul 1848 (an în care, de fapt, au avut loc astfel de frământări în toată Europa monarhiilor absolutiste). După diferite succesiuni, mai mult sau mai puțin dinastice, în anul 1858 a fost luată hotărârea să se renoveze spațiile și să fie adus mobilier nou. Nu se făcuse niciodată acest lucru, de la extinderea care avusese loc în secolul al XVIII-lea, motiv pentru care mobilierul se afla în condiții precare. Alte restaurări și renovări au avut loc în anii 1871 și 1872. Cafeneaua s-a extins cu alte încăperi mari, decorate

foto: wikimedia.org

di

Antonio Rizzo

antonio.rizzo08@gmail.com

traducere

Mariana Voicu

politici di questi frequentatori portarono alla rivoluzione veneziana del 1848 (anno in cui, tra l'altro, gli stessi fermenti attraversavano tutta l'Europa delle monarchie assolutiste). Dopo varie altre successioni più o meno dinastiche del Caffè Florian, nel 1858 si pensò di procedere a un restauro dei locali e alla dotazione di nuovi arredi, che non erano stati mai veramente rinnovati dall'ampliamento nel XVIII secolo, ed erano in misere condizioni. Altri restauri e rinnovi si ebbero nel 1872 e 1871. Essi vedranno il Caffè ampliarsi con altre grandi sale, via via decorate secondo i gusti mutevoli dei tempi (dal Neoclassico all'Art Nouveau).

Al di là del costo di un caffè (come bevanda), il Florian merita tuttavia una visita del viaggiatore che si trovi a Venezia, in quanto è considerato monumento storico ma anche luogo di delizia del buon gusto e del bel vivere italiano.

CELEBRAZIONE per la CUCINA ITALIANA e il suo PATRIMONIO CULTURALE

Su questa stessa rivista, come tutti sanno, si pubblicano talvolta alcune ricette della cucina italiana. Ma la ricetta per preparare una buona pietanza va ben al di là dell'elenco puro e semplice degli ingredienti, della loro quantità, e delle regole per prepararla. Ebbene, forse non tutti sanno che **200 anni fa nasceva Pellegrino Artusi** (1820-1911) scrittore, gastronomo e critico letterario italiano, autore (e per questo ben più conosciuto) di un notissimo libro di ricette: *La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene*. Artusi, pertanto, è considerato il „padre” del buon gusto e del ben mangiare italiani, colui che ha formalizzato in modo ancora insuperato questo aspetto della cultura di una nazione.

Quando Firenze divenne capitale dell'Italia non ancora completamente unita (mancava ancora la conquista di Roma come capitale del Regno), nel 1865 Artusi decise di abbandonare l'attività commerciale di famiglia e si ritirò a vita privata. Si occupò più liberamente e con maggior piacere dello studio dei classici letterari italiani e prese singolare gusto a scrivere ricette di cucina, servendosi di esperienze antiche e nuove. Pubblicò poi le sue creazioni nel famosissimo *La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene* del 1891.

Morì, a 90 anni, trascorrendo gli ultimi venti anni della sua vita alla stesura di ben 15 edizioni de *La scienza in cucina*, sempre pubblicata a proprie spese e costantemente aggiornata nel linguaggio e nelle ricette.

foto: disage.com

treptat, în funcție de gusturile schimbătoare ale vremurilor (de la stilul Neoclasic la Art Nouveau). Dincolo de costul unei cafele, cafeneaua Florian merită totuși să fie vizitată de cei care au ocazia să călătorească la Veneția, deoarece este considerată monument istoric, dar este și un loc deosebit de plăcut, datorită bunului gust și stilului de viață specific italienilor.

foto: wikipedia.org

CELEBRAREA BUCĂTĂRIEI ITALIENE ȘI PATRIMONIULUI CULTURAL

În această revistă, după cum se știe, sunt publicate uneori rețete din bucătăria italiană. Însă, o rețetă pentru prepararea unui fel de mâncare cu adevărat gustos nu înseamnă doar lista ingredientelor, cantitățile și regulile de pregătire ale acestora. Ei bine, poate că nu toată lumea știe că în urmă cu **200 de ani s-a născut Pellegrino Artusi** (1820-1911), scriitor, gastronom și critic literar italian, autor (și din acest motiv mult mai cunoscut) al unei renumite cărți de rețete culinare: *Știința în bucătărie și arta de a mânca bine*. Așadar, Artusi este considerat „părintele” gustului bun și al modului de a mânca bine al italienilor, dar și cel care a oficializat, într-o manieră inegalabilă, acest aspect al culturii unei națiuni.

Când Florența a devenit capitala Italiei, care nu era încă pe deplin unită (Roma nu fusese cucerită încă, pentru a putea fi capitala Regatului), în anul 1865, Artusi a decis să abandoneze afacerile comerciale ale familiei și s-a retras în viața privată. S-a ocupat, mai mult și cu mai multă plăcere, cu studiul clasicilor literari italieni și a scris rețete de bucătărie, folosindu-se de experiențe vechi și noi. În anul 1891 și-a publicat, apoi, creațiile în faimoasa carte *Știința în bucătărie și arta de a mânca bine*.

A murit la vârsta de 90 de ani, petrecându-și ultimii douăzeci de ani din viață cu redactarea a 15 ediții ale acestei cărți *Știința în bucătărie*, publicate întotdeauna pe cheltuiala sa și actualizând constant limbajul și rețetele.

Manualul gastronomic a avut un succes surprinzător și coplesitor, astfel încât i-a

Il manuale gastronomic ebbe un successo tanto impensabile quanto travolgente, tanto da assicurare al suo autore fama e popolarità mai tramontate. La Scienza in cucina, che racconta la cucina nazionale raccogliendo le tante tradizioni locali, ricomposte in un mosaico che esalta le diversità regionali, è editato da oltre cent'anni e tradotto in diverse lingue, tra le quali, inglese, francese, portoghese, spagnolo, polacco, russo; ultima in ordine cronologico, il giapponese. L'opera di Artusi, considerata la prima trattazione gastronomica dell'Italia Unità, è stata riscoperta e valorizzata da più recenti edizioni critiche, che hanno prodotto come risultato indiretto l'inserimento a pieno titolo del trattato gastronomico nel canone della letteratura italiana.

In particolare *La scienza in cucina e l'arte di mangiar bene*, è considerata importante anche per la diffusione della lingua italiana sul territorio nazionale. Infatti – secondo la critica degli studiosi di linguistica – il manuale «scritto in una lingua fluida, elegante e armoniosa, divenne familiare a generazioni di italiani e di italiane, fu una presenza preziosa e amica: straordinario esempio di opera dinamica e aperta, che crebbe come raccolta comunitaria e fu condivisa con il pubblico che attivamente partecipò, suggerì, criticò. *La Scienza in cucina* contribuì a diffondere nelle case degli italiani un modello di lingua fiorentina fresca e viva, ma insieme corretta e controllata, sensibile alla tradizione letteraria».

«Igiene, economia, buon gusto», scrive anche come testata la copertina del manuale. La novità, oltre che nella lingua, stava proprio in questo: era un'opera che allungava l'interesse del lettore verso le norme di comportamento a tavola, i modi di servire con gusto e buone maniere, tali che la presentazione del cibo potesse essere anche una gioia per gli occhi, un piacere anche estetico (oggi, con linguaggio televisivo, gli chef – che altro non sono che cuochi – dicono con un brutto termine «impiattare», che poi significa soltanto «mettere nel piatto»). E il tutto è arricchito dalla storia di una determinata ricetta, dalla cultura che l'aveva generata, dalla regione che l'aveva prodotta.

Meriti del manuale, oltre che linguistici, dunque anche culturali, per la diffusione e protezione delle tradizioni gastronomiche italiane. Ben più, come si vede, di una semplice ricetta.

asigurat autorului, pentru totdeauna, atât prestigiu cât și notorietate. Știința în bucătărie, care povestește despre bucătăria națională, adunând numeroasele tradiții locale, recompuse într-un mozaic care promovează diversitatea regională, a fost publicată în urmă cu mai mult de o sută de ani și a fost tradusă în multe limbi, printre care engleză, franceză, portugheză, spaniolă, poloneză, rusă; în ordine cronologică, ultima limbă în care a fost tradusă a fost limba japoneză. Opera lui

Artusi, considerată prima abordare a gastronomiei în Italia Unită, a fost redescoperită și îmbunătățită în cele mai recente ediții critice, care au dus indirect la includerea acestui tratat gastronomic în lista operelor reprezentative ale literaturii italiene.

În mod special, *Știința în bucătărie și arta de a mânca bine* este, de asemenea, considerată importantă pentru difuzarea limbii italiene pe teritoriul național. De fapt – conform criticii savanților lingviști – manualul „scris într-o limbă fluidă, elegantă și armonioasă, a devenit familiar generațiilor de italieni și

italience, a fost o prezență prețioasă și prietenoasă: un exemplu extraordinar de muncă dinamică și deschisă, care a crescut ca o culegere a comunității și a fost împărtășită publicului, care a participat activ, a influențat, a criticat. *Știința în bucătărie* a contribuit la răspândirea, în casele italienilor, unui model de limbă florentină proaspătă și plină de viață, dar în același timp corectă, controlată și, evident, sensibilă în raport cu tradiția literară”.

„Igienă, economie, bun gust” este scris și pe coperta manualului. Noutatea, nu numai în ceea ce privește limba, a constatat tocmai în acest lucru: era o lucrare care a sporit interesul cititorului față de regulile de comportament la masă, de modalitățile de a servi cu bun gust și bune maniere, astfel încât prezentarea mâncării să fie, de asemenea, o bucurie

pentru ochi, o plăcere estetică (astăzi, în limbajul de televiziune, cei numiți „chef” – care nu sunt altceva decât bucătari – spun cu un termen care sună foarte rău „impiattare”, ceea ce înseamnă doar „a pune mâncarea pe farfurie”). Și toate acestea sunt îmbogățite de istoria unei anumite rețete, de cultura care a generat-o, de regiunea în care a fost creată.

Calitățile manualului, în afară de cele lingvistice, sunt și de ordin cultural, datorită popularizării și păstrării tradițiilor gastronomice italiene. Înseamnă mult mai mult, după cum se poate vedea, decât o simplă rețetă.

Foto: latitudinemai.it

Una strada lunga 2000 anni!

di
Adrian Irvin Rozei

foto
archivio dell'autore

Era il 1968.

All'arrivo dell'estate dovevo scegliere il posto in cui avrei passato la mia prima lunga vacanza da persona libera.

La decisione non è stata per niente semplice: potevo scegliere qualsiasi paese al mondo, tranne quelli comunisti. Ma i mezzi finanziari limitati e un po' di logica mi hanno spinto a scegliere tra Spagna e Italia. E, consultando le offerte sulla lista *Oeuvres universitaire*, ho deciso di andare a Roma. E per non fare le cose a metà, ho scelto un soggiorno di 15 giorni.

Sono sbarcato nella capitale italiana dopo un lungo viaggio, di circa 24h, che mi ha permesso di avanzare lungo la costa, da Genova a Roma, e iniziare così a scoprire il paesaggio marittimo transalpino. Già in treno ho notato con stupore di comprendere piuttosto bene l'italiano. Forse in una vita precedente ero stato italiano!

A Roma, il piccolo albergo che avevo scelto tra quelli proposto da *Oeuvres universitaire*, si trovava proprio nel centro della città. In realtà, la «Pensione del Leoncino», come spesso accade a Roma, occupava un piano di un immobile di abitazioni della Capitale, mentre al pianoterra c'erano dei negozi, tanto di alimentari quanto d'abbigliamento. Ricordo, allo stesso modo, anche un garage all'angolo della strada, che disturbava i condomini con le sue auto parcheggiate in qualsiasi modo e che impedivano la circolazione già difficile del quartiere.

I commercianti presenti qui in tutte le stagioni con la loro esposizione ambulante di merce, cui facevano pubblicità urlando a squarciagola.

E se i vicini protestavano, quelli raccoglievano la loro baraonda di oggetti e ricominciavano qualche metro più avanti.

Ancora di più! Nel palazzo in cui c'era la mia pensione, un immobile esteticamente pregevole con secoli di esistenza, incontravo ogni giorno persone rispettabili, avvocati, medici o notai che uscivano vestiti elegantemente dalle pesanti porte di legno scolpito, che potevi ammirare salendo le scale di questo piccolo castello. Avevo tutto il tempo del mondo per osservarle quando salivo o scendevo le scale.

D'epoca, i meravigliosi ascensori con porte in ferro battuto come negli stabili di lusso del centro della città, si mettevano in moto solo dopo aver introdotto una moneta da 100 lire in un cassetta metallica, posta accanto alla porta e intonata alla cabina. Non so come procedessero gli inquilini permanenti dell'immobile. Credo avessero un gettone recuperabile. Ma gli studenti della pensione, per fare un po' d'economia, aspettavano a lungo l'arrivo di un locatario. Noi non avevamo scoperto il trucco di Totò di non so quale film del dopoguerra, che aveva legato un filo in una moneta forata, e la ritirava subito indietro quando l'ascensore si muoveva.

D'altra parte la caccia al risparmio era uno sport praticato quotidianamente.

Nella nostra pensione esisteva un solo telefono, posizionato in corridoio vicino alla porta d'ingresso. Quando i locatari telefonavano alle loro famiglie, di solito in P.V.C., tutti potevano approfittare della conversazione. In tutte le lingue del mondo! E, anche se non capivo la lingua

di comunicazione, indovinavo dal tono dell'interlocutore se assicurava alla famiglia di star bene, se si trattava di una spedizione urgente di denaro o di appianare una storia d'amore. Allora, una persona con il cuore grande e che capiva la lingua, adempiva il suo dovere d'onore e precisava per noi i punti essenziali della conversazione. Dal canto suo, il proprietario della pensione, che voleva essere certo di recuperare i costi delle chiamate, aveva attaccato sotto il telefono un piccolo annuncio in bella scrittura, in cui diceva: «Sono amabile, sono cortese, / Ma pagatemi le spese».

Via del Leoncino, una stradina con appena venti numeri, si trovava nel cuore della capitale italiana, e solo una minuscola piazza chiamata Largo Goldoni, la separava dal Via del Corso. Il corso è la principale arteria di comunicazione della città, che procede in linea retta da Piazza Venezia e dal Foro, fino a Piazza del Popolo e al muro di cinta abbattuto da papa Alessandro III nel 1655, in occasione della visita a Roma della regina Christine di Svezia, per creare un passaggio più grande, Porta del Popolo.

Ho scoperto che lungo il Corso si allineano palazzi, gallerie commerciali, celebri caffè, chiese di diversi culti, cinema, edicole di giornali, fermate d'autobus, ristoranti di tutte le categorie... e naturalmente alcuni tra i più grandi alberghi del paese e innumerevoli pensioni insieme ai famosi «Bed and Breakfast» («letto e colazione»).

Dal 1968 al 2016 il paesaggio non è cambiato per niente! Solo noi siamo invecchiati!

Puoi passare ore intere a passeggiare sul Corso, anche senza approfondire la storia di ciascun palazzo. Perché Via del Corso cristallizza sul suo percorso tutta la storia del paese, com'è scritto in un libro pubblicato di recente: *Via del Corso: una strada lunga 2000 anni*.

Sempre a Roma, durante la mia prima visita da turista solitario all'estero, ho inaugurato un metodo per scoprire diversi luoghi e che uso ancora oggi. Per prima cosa, passeggiavo per la città per impregnarmi della sua atmosfera generale. Poi, comincio a cercare i monumenti rappresentativi che conosco. E, in base al tempo che mi rimane, vado a visitare musei e mostre.

A Roma, nel 1968, ho passato quasi un'intera giornata solo passeggiando lungo il Corso! Per fortuna, avevo a disposizione (credevo) molto tempo di fronte a me. Ma, quando la vacanza è finita ed è arrivato il momento di tornare a Parigi, ho avuto un coup de blues. Mi sono reso conto che se per ogni capitale avessi avuto bisogno del tempo che mi è servito per Roma, non mi sarebbero bastate tre vite! Perciò, ero assicurato! Ma nessuna città al mondo è paragonabile a Roma. Neppure lontanamente!

Sono tornato a Roma decine di volte cercando di perfezionare la mia conoscenza della «Città Eterna». È passato mezzo secolo da quanto vado e torno da Roma, abitando quasi in tutti i quartieri della città. Spesso ho alloggiato in un quartiere vicino alla Stazione Termini, con il pretesto che fosse più semplice prendere il treno per uscire o entrare in città. Ho abitato nel vecchio quartiere

francese del XVIII secolo, vicino a Trinità dei Monti. Ho abitato anche fuori Roma, in un albergo di lusso, quando i miei agenti rifiutavano di entrare nell'inferno automobilistico del centro della città, per venirmi a prendere al mattino. Ma non sono più tornato ad abitare sul Corso. Perciò, questa volta, ho deciso di ricominciare da zero! Ho scelto un hotel proprio all'inizio di Via del Corso, al numero 4.

Si trattava di nuovo di un piano in un vecchio immobile. Ma molto più in alto, vicino al tetto, la camera vicina chiamata *suite* beneficiava di una piccola terrazza in cima all'immobile, che ti permetteva di ammirare il Corso da un capo all'altro. Com'era per tutte le altre terrazze romane lì intorno, una vera istituzione nella Città Eterna. Come quelle immortali da Ettore Scola nel suo film *La Terrazza*, in cui erano interpreti: Ugo Tognazzi, Jean-Luis Trintignant, Marcello Mastroianni, Sergio Reggiani, Vittorio Gassman, Stefania Sandrelli, Galeazzo Benti e Marie Trintignant.

Sono uscito presto per passeggiare sul Corso, come se stessi scoprendo Roma per la prima volta. Molto presto mi sono chiesto se si trattasse della stessa città che conoscevo una volta!

Naturalmente, i palazzi e le chiese non si erano mossi negli ultimi 50 anni! Ma la strada era diventata pedonale, e oggi puoi passeggiare con il naso per aria e ammirare, senza la paura di essere investito dalle auto, le loro facciate e le decorazioni. In teoria! Perché in pratica, dovevi star attento ai ciclisti, che si considerano i nuovi padroni della strada e schivano i passanti scampannellando, perché non intralcino il loro cammino.

Ma, ancora più insopportabile è la moltitudine di tutti i tipi che, senza vergogna, si piazza a mangiare sotto i portici dei palazzi, si stende al sole sui marciapiedi delle chiese, getta cartacce unte e scatole vuote ovunque, si scatta fotografie sui basamenti delle statue, con la scusa che «a Roma bisogna comportarsi come i romani!» Perché le autorità locali chiudono un occhio di fronte al proliferare dei venditori ambulanti, delle bancarelle con spiedini e salsicce arrosto

che invadono i marciapiedi, di fronte ai negozi d'abbigliamento o calzature che impilano scatole vuote in piena strada, fin dal mattino, aspettando che i netturbini vengano a recuperarle... di sera!

Quanto ai negozi, non trovi altro che boutique con prodotti firmati, poiché le botteghe tradizionali sono sparite da molto tempo.

Allora, che cosa potevo fare per ritrovare la città di una volta? È semplicissimo! Basta aspettare le ore notturne per iniziare il vagabondaggio.

È il momento in cui la folla di turisti è già a letto, spossata da un'intera giornata di cammino per la città, le strade sono libere dal traffico, i venditori di gelato o pizza hanno chiuso bottega e... tutto è calmo!

Se per caso una breve pioggia è caduta dal cielo, il marciapiede diventa lucido e riflette i colori affascinanti delle vetrine, perfino quelli dei caffè e dei negozi che hanno chiuso prima ma sembrano ancora vivi / attivi.

Sono passati cinquant'anni da quando ho passeggiato di fronte alle vetrine del Caffè

Arango o del Ronzi e Singer e immaginavo che questi luoghi di memoria non potessero che essere immortali.

Questo è forse il mio più grande rimpianto quando mi trovo a Roma. Oggi, quando nel migliore dei casi, vedo i loro nomi scritti su una facciata cieca, rimpiango di aver risparmiato una banalità senza entrare a prendere almeno un affogato al caffè, ogni tanto. In realtà, è rimasto il Caffè Greco. Ma perfino nel posto in cui ho passato così tanti pomeriggi, sognando a occhi aperti, la quiete è scomparsa nel momento in cui l'indirizzo è apparso in tutte le versioni del mondo della Guide du routard.

Mi è rimasto un «singolo luogo personale di memoria», il «34».

Nel 1968, visto che non ero più di uno studente squattrinato, ho deciso di «rompere il salvadanaio» ed entrare almeno una volta in un buon ristorante. Perché ho scelto il «Ristorante 34» in Via Mario dei Fiori n. 34? Non me lo ricordo più!

Ma questo è il ristorante in cui ho scoperto il «Montplan» (reinterpretazione italiana del «Mont Blanc»), un dolce con crema di castagne e Chantilly. E ho appuntato sul menù del ristorante «dolce al cioccolato», per ricordarlo in futuro.

Sono tornato al «34» dopo 48 anni! Esisteva ancora e aveva lo stesso nome. Il che è piuttosto raro in quest'ambiente. Purtroppo, il pasticciere, che nel frattempo è stato sostituito innumerevoli volte, non ha più sulla lista il «mio» dolce al cioccolato. Ma ho potuto consolarmi con dell'ottima pasta ai frutti di mare, come ne ho mangiata di rado altrove.

Ho terminato la mia serata al «Hassler – Villa Medici», bevendo un bicchiere di vino in compagnia di una coppia incontrata al «34», con un'età poco maggiore della mia, quando avevo iniziato a frequentare questi posti. Ho consigliato loro di non ripetere i miei errori, passando accanto a luoghi di memoria la cui esistenza potrebbe essere più breve della loro!

Bressanone, orașul străvechi dintre două lumi

foto: halapimhara.com

Benvenuti nella città più antica del Tirolo, Bressanone. Bun venit în cel mai antic oraș din Tirol, Bressanone (în germană Brixen). Iată, v-am dezvăluit numele destinației turistice pe care v-o propunem în această ediție a revistei noastre.

Punte între Austria și Italia, orașelul din provincia Bolzano, regiunea Trentino-Alto Adige, are o populație cu puțin peste 20.000 de locuitori și o istorie fabuloasă. Potrivit

arheologilor, primele mărturii ale prezenței oamenilor în bazinul Bressanone s-au consemnat în urmă cu 10.000 de ani. Micuța localitate a devenit un reper important pe harta Tirolului de Sud în anul 1867, o dată cu construcția căii ferate Brenner. Acest statut l-a transformat în țintă în timpul Primului Război Mondial, după care, în urma Tratatului de la Saint Germain, Bressanone a devenit parte a Regatului Italiei. Cel de-Al Doilea Război Mondial

și perioada fascismului i-au pus la grea încercare pe locuitori, dar Bressanone a continuat să fie un important centru economic, cultural și religios din Valle Isarco, chiar și după ce scaunul episcopal s-a mutat la Bolzano (1964).

Bressanone este un oraș din două lumi, cea latină și cea germanică. Influența din nord se vede la tot pasul. Deși Renașterea și-a lăsat amprenta, arhitectura este dominată de elemente baroce.

foto: brixen.org

ITINERAR TURISTIC

APRILIE • IUNIE

Dacă ajungeți acolo, atunci când se va putea, sperăm cât mai curând, sunt de vizitat Piața Catedralei, numeroasele clădiri sacre, centrul istoric medieval, străzile înguste încadrate de arcade, expozițiile arheologice, dar și cafelele moderne, magazine cu articole tradiționale sau de lux, restaurante de cinci stele. Apropo de restaurante, trebuie spus că bucătăria din orașelul atestat documentar cu mai bine de 1.000 de ani în urmă este o simbioză între cea a Alpilor și cea mediteraneană.

Este deja tradiție să vă prezentăm și o rețetă specifică locului despre care „vorbit”. În acest caz, am ales o salată cu pere... buonissima.

de Victor Partan

foto: residence-vives.com

foto: wilmedia.org

REȚETE • RICETTE

Salată cu pere

Gata în
20 min

Porții
4

Dificultate:
redușă

Ingrediente:

- 4 pere (de preferat pere William)
- 20 de grame de nuci
- 4 lingurițe de ulei de măsline extravirgin
- 2 legături de rucola
- 100 de grame de valeriană
- 3 lingurițe de suc zeamă de lămâie
- sare, piper

Preparare:

- Se spală și se șterg de apă perele, se taie în 4, pe înălțime. Se elimină sâmburii și alte părți tari.
- Se pun bucățile de pară într-un bol și se stropesc cu zeama de lămâie.
- Se spală și se scurg valeriana și rucola, se pun în salatiară, apoi se amestecă cu feliile de pară.
- Se condimentează cu sare și piper, după gustul fiecăruia.
- Se stropește salata cu ulei de măsline.

Poftă bună!

Se servește alături de un pahar de Prosecco di Valdobbiadene.

foto: ricettaitalia.it

Asociația Italienilor din România - RO.AS.IT. · Str. Ion Câmpineanu nr. 3A, etaj 1, 010031 București

Tel.: +4 0372 772 459; Fax: +4 021 313 3064

www.roasit.ro